

ЛНБ ім. В. Стефаника

00315200 (В)

152
Іван Ем. Левицький.

ПОГЛЯД НА РОЗВІЙ

НИЗШОГО І ВИСШОГО ШКІЛЬНИЦТВА В ГАЛИЧИНІ

в рр. 1772—1800

і розвій русько-народного шкільництва

в рр. 1801—1820.

*Передрук з „Збірника історично-філософичної секції том V
Наукового Товариства імені Шевченка“.*

У ЛЬВОВІ, 1903.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

76k

- 39) anthemisch Abarling d. russischen Sprache
40) Kenne paper 1879, in d. russischen Sprache
antemisch russisch / anthemisch

Іван Ем. Левицький.

ПОГЛЯД НА РОЗВІЙ

НИЗШОГО І ВИСШОГО ШКІЛЬНИЦТВА В ГАЛИЧИНІ

в рр. 1772—1800

і розвій русько-народного шкільництва

в рр. 1801—1820.

---

*Передрук з „Збірника історично-філософичної секції том V
Наукового Товариства імени Шевченка“.*

У ЛЬВОВІ, 1903.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

433 (4Ук331)

Литература

ПОСВІД НА РОЗВІН

Відомості і описи літератури в Україні

в рр. 1772-1800

Література в Україні в роки 1801-1850

в рр. 1801-1850

Література в Україні в роки 1851-1900

в рр. 1851-1900

Література в Україні в роки 1901-1917

Література в Україні в роки 1918-1945

ЛНБ ім. В. Стефаника
ЛН України
СБУ 1014

Погляд на розвій

низшого і висшого шкільництва в Галичині
в рр. 1772—1800

і розвій русько-народного шкільництва в рр. 1801—1820.

Подав Іван Ем. Левицький.

Публичне виховане молодіжи в перших роках австрійського правління в Галичині йшло старим ладом. Окрім генеральної духовної семінарії, заснованої в 1774 р. у Відні цісаревою Марією Тересою для 14 кандидатів духовного стану з епархій львівської й перемиської, та заснованя німецької головної школи народної у Львові, з інших реформ на полі шкільництва в Галичині нема слідів. Простий сільський народ, прикований до землі як робучий інвентар, був неписьменний; ціла його освіта розпочинала ся й кінчила ся катехізаційними науками в церкві тай то лиш о стілько, о скілько тодішні парохи до такої науки були самі здібні і мали добру волю. Нема навіть що згадувати про тодішні сільські шкільки, що істнували тут і там по краю, звичайно від часу до часу. З устних переказів знаємо, що се не були властиво й шкільки з певною організацією; само їх істноване не було стале. Шкільки повставали лише там, де був парох охочий до просвіти, або дяк з замилуванем відданий своєму званю, який у своїй хаті вчив з букваря, а ще частійше з писаних табличок азбуки та троха писати й числити, а ціла шкільна наука кінчилась на читаню псалтирі й апостола. Не стало аматора вчителя-дяка, не стало й шкільки, бо про неї не було кому більше дбати в громаді. З тодішніх низших шкіл, що на певних підставах істнували по містах, де наука відбувала ся в руській мові і вчено руської мови, звісні лише дві, а то: ритуальна школа Брацтва при церкві Успенія Пр. Богородиці, нині Ставропігійського Інститута у Львові. Для сеї школи видала губернія рескриптом із дня 2 мая 1789 р. ч. 1030 інструкцію, визначуючи, яку молодіж може Ставропігійський Інститут приймати на науку, що і в яким обемі має в тій школі

вчити, та яке давати утримане прийнятій до школи молодіжці.¹⁾ Друга руська школа, се була народна школа при василіянській гімназії в Дрогобичі, заснована коло 1775 р. ігуменом Гликерієм Дубицьким, що існувала до 1830 р.²⁾ Супроти сего руська суспільність мусіла користати на разі дальше з наук у школах, утримуваних оо. Василіянами та иньшими чернечими конгрегаціями латинського обряду, але в тих школах руської мови не вчили і наука сеї мови полишена була домашній пильности.

В Бучачи мали оо. Василіяни гімназію, засновану в 1754 р. Мик. Потоцьким, який рівночасно заснував (грамотою з дня 12 грудня 1754) бурсу на 12 бідних учеників без ріжниць стану. До сеї бурси приймав учеників сам фундатор, а коли виїхав із Бучача, переніс він те право на тодішнього ігумена Єроніма Нерезія і його наступників. Коли в 1773 р. число учеників у гімназії зросло, віднесли ся оо. Василіяни до Мик. Потоцького і просили його, аби дозволив при бучацькій гімназії запровадити філософію. Він на се радо згодив ся і особисто прибув на акт відкриття філософії; сеї акт відбув ся 6 листопада 1773 р. В тім році було всіх учеників 523, між ними 321 Русинів, а то в гімназії 506, на філософії 17; в останнім році існування сеї гімназії, тобто в 1784 р.³⁾ було учеників 513, а то в гімназії 469, а на філософії 44. Як видно з манастирських шкільних актів, ходила до шкіл у Бучачи руська молодіж із земель: галицької, львівської, белської, перемиської, сяніцької, з Поділя, Волині й України. Між рр. 1760—1779, учениками шкіл бучацьких були Вільчинські, Гоневські, гр. Борковські й иньші.⁴⁾

В манастирській школі в Лаврові учено філософії і богословських наук. З Добромиля⁵⁾ перенесено в 1771 р. до Лаврова дог-

¹⁾ А. С. Петрушевичъ, Сводная галичско-русская летопись съ 1772 до конца 1800 г. Часть II, Львів, 1889, стор. 285.

²⁾ Мих. Коссаць, Шематизмъ Чину св. Василя В. Львів, 1867, стор. 21.

³⁾ В 1804 р. випросили оо. Василіяни у австрійського уряду дозвіл на засноване 5-класової гімназії. Сея гімназія існувала потім яко 4-класова низша приватна, одначе з правом публичности, до 1893 р. В тім році переняв уряд бучацьку гімназію на себе.

⁴⁾ В. М. Площанській, Бучачь. Изъ матеріялѣвъ, оставшихся по бл. п. о. Мод. Гнатевичу Ч. св. В. В. „Слово“, Львів, 1865 ч. 68—70

⁵⁾ По перенесеню догматики до Лаврова повістав у Добромилі лише новіціят, який існував там від 1693 р. Сеї новіціят зніс австрійський уряд у 1781 р. Пізнійше на просьбу тодішнього протоігумена

матику, а в 1773 перенесено з Лаврова догматику спекулятивну до Камінця-Подільського. В Лаврові позістала лише догматика й етика. Але в 1775 р. догматику й етику перенесено до Саганова, а натомість заведено в Лаврові риторику, потім 1776 р. філософію, а 1778 р. догматику. Тут учив ся в 1783 р. красомовства Мод. Гриневецький (*1758 — †1823), пізнійший д-р богословія і професор львівського університету. Між иньшими вчив ся в монастирській школі в Лаврові також Атаназій Шептицький (*1686 — †1746), львівський єпископ а пізнійший київський митрополит. При лаврівській монастирській школі існував давнійше конвікт для шляхоцких дітей. В 1775 р. були в тім конвікті 2 Туркули, 4 Фредри, 2 Манастирські і 1 Терлецкий, а за кожного з них плачено монастиреви річно по 266 до 300 зл. польських.¹⁾ У Дрогобичи утримували оо. Василияни гімназію з курсами філософії та руську народну школу²⁾; в теребовельській монастирі викладали етику та латинську мову, в Спасі коло Самбора утримували риторику і грамматику, в Гошеві риторику; риторику з початками грецької мови викладали також в уневській архімандрії.³⁾

В святоюрській монастирі у Львові мали оо. Василияни богословську колегію, яку в 1783 р. знесено. В остатніх роках

Віктора Дорожинського дозволив уряд в 1793 р. відкрити назад повіціят. Див. В. М. Площанській, Добромиль. „Науковий Сборник“, Львів, 1867, стор. 232.

1) В. М. Площанській, Лавровъ, село и монастырь. „Науковий Сборник“, Львів, 1866, стор. 337—338.

2) В близькім сусідстві Дрогобича існували в XVIII в. три вбогі монастирі оо. Василиян, а то: в Літні, Лешні і місцевости, що називаєть ся тепер Манастир Дерезицький. Вже в 1745 р. дораджувано сполучити ті три вбогі монастирі в один з осідком у Лішні. Аж цісарева Марія Тереса, прихилившись до просьби протоігумена Он. Братковського, найвишим рескриптом з д. 31 грудня 1774 р. дозволила по знесеню тих трьох монастирів заложити один більший у Дрогобичи. Для сього монастиря закуплено від Вас. Ортинського в Дрогобичи юридику „Яворщина“, і назначено ігуменом Гликерія Дубидького, місіонера Замойського. Його заходами побудовано монастир і церков, а на жадане місця і доохресної шляхти завели оо. Василияни гімназію з курсами філософії. Гімназія розвивала ся добре, і генеральна капітула Василиян у Торокани 1780 р. наділила дрогобицького ігумена титулом „ректора“. Коли австрійський уряд зніс в 1783 р. гімназію в Дрогобичи, завели там оо. Василияни в 1784 р. німецьку народну школу. (В. М. Площанській, Дрогобычъ по части исторіи, топографіи и статистики. „Науковий Сборник“, Львів, 1867, стор. 18).

3) Акти уневської капітули в архіві монастиря у Почаєві ч. 723

свого істнованя вона була підупала так, що в деяких роках числила всього по 5—8 учеників. А була се колись школа взірцева, мала здібних професорів, як Сам. Єдлінський і др. Ігн. Філіпович, оба автори численних проповідий при різних празниках, але тодішнім звичаєм лише в польській мові,¹⁾ Никиф. Шептицький, професор богословія і права церковного, Андр. Котоній, Амвр. Ридошовський і иньші²⁾). Незначна часть кандидатів духовного стану з поміж Русинів виховувалась також у Римі і в римській колегії оо. Театинів у Львові, де деканом наук між иньшими був також о. Ів. Лавровський, пізнійший парох у Мшані коло Дуклі. Згадану колегію під назвою „Collegium Pontificium“ заснувала у Львові коло р. 1730 конгрегація „de propaganda fide“ для кандидатів духовного стану гр. кат. і вірменського обряду. Для сеї колегії записав перемиський єпископ Юрій Винницький, ставши митрополитом, значний капітал на фундацію для руських кандидатів духовного стану,³⁾ а митр. Ат. Шептицький зробив 15 липня 1731 р. запис 10.000 зол. польських для утриманя двох питомців Русинів у тій колегії.⁴⁾ Цісарь Йосиф II зніс в 1785 р. театинську колегію, а богата бібліотека Театинів дісталась польському вченому Тад. Чацкому. З тих часів є навіть сліди, що руські кандидати духовного стану побирали науки у оо. Павлинів у Варяжі. Вчив ся там а потім у василіянській колегії у Львові Арс. Радкевич (*1759 — †1821), професор львівського університету і протоігумен Василіян. Русини вчили ся також у Замойській Академії, заснованій 1593 р., яку австрійський уряд в 1774 р. зніс, переіменивши її на ліцей. У Львові старались заснувати руську духовну єпархіяльну семінарію еп. Ат. Шептицький і Лев Шептицький, але їх заходи не здійснились, одначе коло р. 1780—1782 істнувала у Львові приватна духовна се-

¹⁾ Літописець львівського святаюрського монастиря записує під р. 1782 як щось надзвичайне, що на вечірні перед празником свв. Юрія проповідь у тій церкві виголосив „ruthenice“ Амвр. Галичкович, S. Theologiae studens, а слідующего дня на службі Божій „slavonice“ о. Бон. Хомиковський, проповідник монастиря св. Онуфрія. (Див. рукоп. Acta monasterii S. Georgii).

²⁾ Ів. Р. Войничовець, Церковь и монастырь св. Юрія у Львовѣ... „Дѣло“, 1900, ч. 116.

³⁾ Див. рукопис Льва Кишки в бібліотеці руської кашітули в Перемислі.

⁴⁾ Др. Ис. Шараневичъ, Зъ галицко-русской общественной исторіи. „Новый Галичанинъ“, Львів, 1891, ч. 11.

мінарія, як догадує ся Із. Шараневич з одної презентаційної грамоти, виданої Іванови Федоровичеві 1782 р. в латинській архієпископській палаті в Оборонині на руську парохію в Рясні¹⁾. В Перемишлі була до 1784 р. епархіальна семінарія²⁾, в якій ви-кладав етику Ігн. Вітошинський, а пасторальну Як. Лапчинський. Рукописні учебники сих обох учителів зберегають ся в бібліотеці гр. кат. капітули в Перемишлі.

Аж із наступленем на монарший престол Йосифа II в 1780 р. починаєть ся у нас на полі шкільництва ера реформ засадничого значіння, але з тих реформ змінив дещо зараз його наступник Леопольд II так, що в остатніх двох десятиліттях XVIII в. слідні властиво на поли шкільництво дві реформи: йосифінська й леопольдинська. Кожда з тих реформ полишилась не без впливу на розвій шкільництва й проте згадаємо про обі реформи дещо з окрема. Що до йосифінської реформи, то особливо народному шкільництву присвятив Йосиф II бачну увагу, стараючись піддвинути і унормувати школи народні. Він не зносив тих монастирів, при яких були народні школи, а декретом з 30 падолиста 1784 р. постановив, аби жадному священникови не дати парафії ані капелянії, поки не предложить доказу, що вміє катехізувати і вміє держати надзір над школою.³⁾ З поміж 6206 декретів надворних і розпоряджень, виданих за часів Йосифа II, спора частина дотичить власне науки і шкільництва, хоча сам Йосиф II не був ані любителем, ані протектором наук, а при тім мав те нещасте, що обнявши по смерті Марії Тереси, сам у своїх краях пановане, поставив на чолі шкільництва чоловіка, що не вмів оцінити вартости наук і йшов навпаки намірам цісаря. Тим чоловіком був лікар Gottfried Van Swieten, президент надворної комісії наукової у Відні. Його була в тім головна вина, що при зношеню монастирів і кляшторів

¹⁾ Тамже, ч. 12.

²⁾ На заснованє епархіальної семінарії в Перемишлі записав еп. Юрій Винницький 40.000 зол. польських і забезпечив ту суму 1/12 р. на своїх дідичних добрах Чаплях, Гуменци, Янові й Волиці. (Тамже, ч. 9).

³⁾ Ся постанова обовязувала й тих, що вже з давна мали парафії. Тодішній головний надзиратель над усіма народніми школами в Галичині, кс. Фр. Гофман, поставив був внесок, аби в кожній дієцезії визначити 4 місцевости, де з'їхались би декани на означений час із найблизших околиць, а він там прибуде і згромадженням уділить ту науку, а потім декани, кожний у своїм деканаті навчали би своїх парохів. (Пор. висше стор. 102).

розсипувано а навіть нищено з нечуваним вандалізмом цінні й рідкі документи, рукописи та цілі бібліотеки...

Бажане реформ виявив Йосиф II на всіх полях державного життя. Він реформував політичні, церковні, релігійно-богослужební і суспільно-економічні відносини і всі його зарядженя мають закраску ліберального та поступового духа. Йосиф II підніс права одної верстви людности, а вкоротив надмірні свободи другої, зменшаючи тим пропасть, яка ділила одних від других. Тими своїми реформами наміряв він на руїнах станового деспотизму оперти свій абсолютний монархізм, оточений аврелею патріархалізму. Його реформи на полі політично-адміністративним і фінансовим носять на собі ціху справедливости й гуманности, і з того боку його слава яко реформатора позистане незабутна.

Засади Йосифа II, якими він кермував ся при реформі шкіл, носять на собі характер практичности, одначе з тенденцією германізаційною в славянських і иньших ненімецьких краях підданих його володіню. В науках і школі бачив він лише средство до практичних цілей, а з тих найголовніша для нього була — заснувати матеріальний добробит народа і злучити різноплеменні народи в одну органічну державну цілість.

З наук велів він плекати і до школи впроваджати лиш ті, що вели до згаданої цілі, і для того дбав більше про низше шкільництво, як про висше. Висші науки не мали для нього великої вартости; він оцінював їх мірою їх хосенности для держави, і велів плекати їх лиш о стілько, о скілько були потрібні для підготованя добрих і здібних урядників. Число університетів і ліцеїв зменшив він у Австрії з 7 на 3, і в тих казав учити лише з приписаних книжок, у приписаних годинах і в приписанім обемі. Значіне тодішніх австрійських університетів упало за границею і з них кепковано як із інституцій, де ведеть ся так зване „Brotstudium“.

До заграничних університетів цїсарь наказав молодіжи виїждити з Австрії, бо там — як говорив — учать таких річий, яких австрійський урядник не потребує.

З практичних причин заняв ся Йосиф II реформами народнього шкільництва. Школи народні мали ширити відомости між найширшими кругами людности, аби нарід мав із них користь при розвиваню промислу, ремесла й рільництва. Тим сподївав ся він осягнути побільшене продукції, ліпше викори-

стане жерел доходу, побільшене числа людности, піднесене та побільшене мілітарної сили.

Одно з найважніших розпоряджень, виданих що до народніх шкіл Йосифом II, а зглядно надворною комісією науковою, се розпоряджене з д. 24 марта 1781 р. На його основі почали повставати і в Галичині по містах і місточках так звані головні і трівіяльні школи німецького типу з 1—4 клясами, а по селах парохіяльні шкілки. З тої доби заховались до наших часів куренди львівського еп. П. Білянського, між иншими також в справах шкільних, оголошені в важніших уступах д-ром Ів. Франком в „Записках Наук. Товариства ім. Шевченка“¹⁾; а про деякі, що доповняють їх, згадує о. Йос. Застирець у „Богословскім Вістнику“.²⁾ З сих куренд видно, що справа закладаня парохіяльних шкіл по сільських громадах була обговорена імовірно перший раз на з'їзді деканів 12 мая 1784 р. у Львові. На тім з'їзді приказує еп. П. Білянський закладати школи при церквах, а на синів священничих³⁾ мають декани уважати, аби до шкіл ходили і в руській мові вправляли ся. Курендою з д. 30 вересня 1784 р. наказує львівська консисторія, аби при кожній парафії та капелянії була доконче ще одна особа, значить — учитель, для „*swiczenia dzieci przez nauczanie katechizmów y duchownych nauk iakoteż obyczajów doskonałości tak długo, dopuki cwiczący się zupełnie doskonałemi nie zostaną*“. В 1786 р. пригадує консисторія кілька разів справу закладаня парохіяльних шкілок, хоча задля сього не було у нас ніяких підручників, потрібних для навчаня. Першим учебником, що вийшов від 1772 р. в руській, а зглядно церковно-славянській мові в Галичині, була книжка, видана 1786 р. під заг. „*Обцихъ и естествонныхъ познаний христіанскаго когочества Часть първаа*“, де було також

1) Др Іван Франко, Причинки до історії Галичини в XVIII в. „Записки Наук. Тов. ім. Шевченка“, том XXVI, Львів, 1899, misc. стор. 2—16.

2) Йос. Застирець, Мандаты еп. П. Б'ялянського. „Богословскій Вѣстникъ“, том III, Львів, 1902, стор. 251—258.

3) Що до синів священничих, то вже на першій з'їзді деканів д. 4 мая 1783 р. у Львові постановив еп. П. Білянський, що парохі мають дбати про чоловіка для едукції своїх дітей, а коли би такого не знайшли, мають свої діти віддавати до деканської школи. Пор. у хвали дієцезального з'їзду перемиського з р. 1780, надруковані вище стор. 90—92.

„Собраніе великаго катехизма безъ питаній“. Другою книжкою був „Катехизмъ великій“ [Львів, 1788], а „Скварь языка славенскаго чтеніа“ появил ся у Львові аж 1790 р. Не вважаючи на брак учебників, консисторія курендою з д. 15 падолиста 1787 р., оголошує невдоволене галицької губернії на те, що „tak rozpulstwo iako inne obywatele na pożytku, któryby ich dzieci z pilnego do szkół chodzenia odnosić mogły, nie poznawaią się“ і наказує парохам, аби кожного року „przed zaczęciem szkół kazanie o pożytku nauk podług Nauw. przepisu miewali“, далі аби там, де нема уставленого катехита, два рази на тиждень після приписаних норм учили в школі релігії, а в місцях де є школа, кожного дня в відповідній годині „mszę student-ską odprawiali“; надто кождий парох у своїй парафії має зробити виказ хлопців обовязаних ходити до школи і той виказ „zwierzchności swoiey dworskiey poda, aby ci władzą iurydykcyi dworskiey do normalnych nauk napędzeni byli“. Курендою з д. 26 вересня 1788 р. консисторія знов наказує сьвященникам заохочувати селян, аби посілали дітей до шкіл, і поновлює наказ із 15 падолиста 1787 р. Одначе справа закладаня парафіяльних шкілок задля браку підручників у руській мові і відповідних кандидатів на вчителів не могла поступати наперед, так що церков лишала ся для сільського люду й далі тою школою, де він із проповідий, церковних наук і катехизацій черпав для себе елементарні відомости. Для сповнення сеї задачі з боку церкви еп. П. Білянський видав кілька куренд. І так курендами з д. 1 жовтня 1783 і 7 марта 1788 наказав парохам що неділі й сьвята говорити проповіді і заборонив їм в урочисті сьвята їздити та волочитись по празниках і весілях; курендою з д. 2 цьвітня 1783, повтаряючи на основі губерніяльного рескрипту приписи про цензуру проповідий¹⁾, постановив між иньшим, аби сьвященники при голошеню проповіді мали перед очима саме лише Євангеліє, та додав, що „kaznodzieia w naukach swoich osobliwie do ludu prostego po wsiach y miasteczkach ma raczej głosu zwyczajney roz-

¹⁾ В 1786 р. видав еп. П. Білянський „na mocy dyspozycyi Nauw. gubernium dd. 15 lipca 1781 y 15 lutego b. r.“ куренду, наказуючи, аби духовенство „podczas kazań y katechizmów słów wątpliwych, podchwytliwych, dwoiako się rozumieć mogących przeciw Nauw. rządowi nie używali...“ і „.... parochi curati gdy kazać będą, na piśmie to wprzód mieć powinni dla pokazania w czasie, gdy by tego była potrzeba...“

mowy, niżeli krasomowstwa używać.“ Курендою з д. 13 липня 1783 наказано знов не занедбувати проповідий, а щоб приневолити до сього менше ревних священників, велить єпископ записувати зміст голошених проповідий і предккладати при візитації деканови, а курендою з д. 20 грудня 1789 поручає навчати нарід любви ближнього і милосердя над убогими.

Коли отже закладане парафіяльних шкілок по сільських громадах за часів володіння Йосифа II не вінчалось майже ніяким успіхом, то заходи коло закладаня німецьких шкіл у краю виказують деякі результати, хоч також не такі, як того бажали верховні власти. Після Краттера були вже 1786 р. окружні німецькі школи в Перемишлі, Стрию (1785), Бережанах, Дуклі й Вілиці, головні школи в Дрогобичі й Бучачі, а в Добромилі, Яворові, Долині, Калусі, Мушині, Любачеві та Неполомицях засновано міські школи. Сей автор згадує також про трівіяльні німецькі школи у Бенедиктинок обр. латинського і вірменського для дівчат у Львові й Перемишлі (1782) з приміткою, що на потреби школи вірменських Бенедиктинок у Львові уряд визначив запомогу річно 300 злр., а на такуж школу в Перемишлі 100 злр. Не забуває записати, що учителькам обох згаданих шкіл для заохоти уділяно що року більші або менші нагороди, відповідно до заслуг і гідности, і тїшить ся, що „einige Lehrerinnen in den Frauenklöstern, und dann über 400 polnische Kinder in Lemberg sprechen schon mit ziemlicher Geläufigkeit teutsch.“ Не промовчує про німецькі школи для Жидів у Львові (з 110 дітьми), Замості, Тисьмениці, Збаражі, Золочеві, Стрию й Ряшові. Згадує також про деяких приватних людей, яким припала до серця праця коло шкільництва. Так ір. Замоїський заснував у давнім будинку Академії в Замості німецьку школу, вивінував її опалом і визначив для вчителя безплатне помешканє, а Евкарпій Вайгль, івардіян і парох у Гвіздці, заложив там не лише школу, але й сам учив дітей. При тім завважує Краттер, що не всі цісарські старости причиняли ся до розвою шкіл у такій мірі, як того цісарь від них жадав. Деякі лише з них засновували нові школи, заохочували вчителів до праці, а родичів і дітей до просьвіти. Згаданий автор бавить ся навіть у пророка, говорячи: „Wenn man vollends, wie man auch zu dem schon den Grund gelegt hat, die teutsche Sprache auch auf dem Lande verbreitet, das Volk dadurch mit unserer Lebensart und unsern Sitten mehr vertraut, und durch einen genauern Umgang mehr verteutschet,

uns mehr verbrüdet wird, so kommt es ganz natürlich, dass das nächste Menschengeschlecht schon weniger roh, weniger der Trunkenheit und dem Müssiggang ergeben, weniger bigot und Sklave, also auch industriöser, unternehmender, klüger, reinlicher, gesellschaftlicher seyn muss“; але ані одним словом не згадує, про стан і реформу шкільництва по руських сільських громадах, хоча на іншим місці зазначає, що „Mehr als zwei Dritttheile der Einwohner bestehen aus den sogenannten Russen, oder Rusniaken¹⁾... Ihre Sprache weicht sehr vom eingenthümlichen Polnischen ab, und der Ritus ihrer Religion ist nach der griechisch-unirten Kirche...“ Всіх народних шкіл німецького типу в 1786 р. було в Галичині після Краттера 47, а то: головна нормальна школа у Львові²⁾, 15 окружних, 2 головні трівіальні, 15 міських, 3 в сільських громадах (Landschulen), 4 для дівчат і 7 жидівських. Для придбання відповідних учительських сил для німецьких трівіальних шкіл засновано у Львові курси препарандії, а в 3 таких курсах — після Краттера — побирали в 1786 р. науку: а) з духовного стану: 11 світських священників, 5 Бенедиктинів, 9 Піяристів, 2 Цистерси, 2 Реформати, 2 Павлини, 8 Бернардинів, 3 Августини, 4 Кармеліти, 1 Францішканин і 22 Василіяни, а б) з світського стану: 6 професорів гімназійальних, 22 Німці і 50 Поляків; про Русинів-препарандистів не згадує Краттер нічого. На запомоги для препарандистів визначив уряд по 500 злр. річно, бо, як каже згаданий автор, „der Vermögliche widmet sich diesem mühesamen, undankbaren Geschäfte nicht, und der Arme kann entweder wegen seinen traurigen Umständen die lange Zeit der Vorbereitung nicht ausdauern, oder, da er auf kümmerlichen Nebenwegen Brod suchen muss, dem Unterrichte weniger oblie-

¹⁾ У всіх учебниках, уживаних давнійше в австрійських школах, як каже Як. Головацкій, було згадано про нашу Русь лише раз, а то в географії австрійської монархії для учеників II класи гімн. ось як: „In den oestlichen Kreisen Galiziens leben auch unirte Griechen (!), welche gewöhnlich Rusniaken genannt werden“ (Як. Головацкій, Обзоръніе славяно-русской письменности и народного образования в Червоній Русі до занятія... австрійскимъ кордономъ. „Литературное приложение къ „Червоній Русі“, Львів, 1893, ч. 5).

²⁾ Директором головної нормальної школи у Львові був тоді Казимир Вольф, який учив 19 годин тижнево, катехитом Бонавентура Боднар з ордену Піяристів, а вчителями: Гросбауер, Кабат і Крамер. Усіх учеників — як подає Краттер — було 452, а то: в I кл. 246. II кл. 136, III кл. 54, а IV кл. 16.

gen“. Директором усього народнього шкільництва і головним надзирателем над усіма народніми школами в Галичині був поставлений кс. Франц Гофман, канонік львівської латинської капітули, що вчив також препарандистів методики і катехетики, а в вільних хвилях підготовлював кандидаток стану учительського для сього заводу, а надто носив ся з гадкою закладати при більших школах для науки дітей ткацькі варстати, аби отворити для многих жерело зарібку і наводити нарід до хосенної праці. Про кс. Фр. Гофмана згадує Краттер, що він... „sich durch die Uermüdlichkeit seines Eifers wirklich um Galizien verdient machte“. ¹⁾

Крім шкіл поіменно згаданих у Краттера були ще німецькі трівіальні школи в Бродах (християнська, 1784), Станіславові для хлопців (1784) і для дівчат (1787), Жовкві (1785), Ярославі (1786) і Коломиї (1790), але поміщене шкіл і обсада учительських посад навіть у деяких більших містах були зовсім невідповідні. ²⁾ По знесеню монастирських шкіл в 1783 р. заснували оо. Василіяни німецькі школи в Дрогобичи (1784), не зносячи руської народньої школи, в Бучачи (1784) і Лаврові (1789). До буцацької школи приділено двох сьвітських учителів, Німців Neustetter-а і Köchel-а, а у Лаврові вчив німецької мови Герман Вергановський, що від 1782 р. був уже вчителем сеї мови в попередній монастирській школі. Коли вийшла нова шкільна устава з д. 22 марта 1787 ч. 6466, після якої руська

¹⁾ Briefe über den itzigen Zustand von Galizien. Ein Beitrag zur Staatistik und Menschenkenntniss. I. Theil, Липск, 1786, стор. 117—130, 147.

²⁾ Директор народньої школи в Станіславові п. Кудельський переслав 1893 р. до музея педагогічного у Львові кілька інтересних документів, між якими знаходять ся дати про німецьку школу в Коломиї і виказ персональний першого учителя. Після сих документів школа в Коломиї заложена 1790 р. Дітий у шкільнім віці було тоді 83. З тих ходило до першої класи 55, а до другої 10. Поміщене школи було таке нуждепне, що вчитель у виказі каже: „Das Schulhaus ist so schlecht, dass man seines Lebens nicht sicher ist.“ Сам учитель описує себе в „Ausweis“ і „über den Stand des Lehrers“ ось як: „Georg Hanisch, Stadtlehrer, ist mit 200 fl. reinisch salariert (von obigem Salario genießt aber der Gehilf 50 fl.), 69 Jahre alt, katolisch, von Crommau in Mähren, verheiratet, spricht deutsch, polnisch, ungarisch, walachisch und zur Noth lateinisch, spielt Violin, Clavier und Horn“. В рубриці „Dienstjahre“ подає ось які дати: „35⁸/₁₂ Jahre beim Militär als Stabstrompeter gedient, 9 Jahre bei k. k. Stiftungen als Lehrer, 7⁴/₁₂ in der Tyrnauer Militärschule, 5 Jahre in Galizien, zusammen 57 Dienstjahre.“

мова в Галичині признана була краювою, Русини почали добивати ся в уряді дозволу на засновуване трівіяльних шкіл з руською викладовою мовою.¹⁾ Уряд прихилив ся рескриптом з д. 24 жовтня 1789 ч. 25218 до їх просьби, але сим разом закінчила ся ціла справа на згаданім рескрипті; нема слідів, аби в тім часі повстала де руська трівіяльна школа.

В перших роках по заведеню реформ у шкільництві видавав австрійський уряд на народні школи в Галичині річно — як подає др Юл. Целевич за Вакетом — 93.724 зр., отже суму в порівнаню до доходів, які той край приносив (воло 1 міліона) дуже високу, але, що найгірше, гроші ті — як сам Вакет признає — викидано безхосенно. Причину, що з тих шкіл не було хісна, видить др Юл. Целевич в тім, що ті школи повернено на інституції, призначені на германізоване руського і польського народа, а по друге в тім, що введено всюди готові моделі шкільництва німецького і готові наукові плани з німецьких шкіл, без огляду на иньші потреби, иньший стан просвіти й иньші прикмети і властивости славянських племен.²⁾

Рівнобіжно з закладанем народніх шкіл після німецького типу поступала у нас реформа й на полі середнього та висшого шкільництва.

При занятю Галичини Австрією були в руській часті краю крім попередно згаданих монастирських шкіл іще 4 публичні гімназії, а то: у Львові, Перемишлі, Станіславові й Самборі. Три остатні утримували Єзуїти.

У Львові була академічна гімназія, нині руська. Повстала вона з міської школи, основаної коло 1382 р. в столиці галицької Руси. В половині XV в. була вона вже кольтонією краківської академії і в першій половині XVIII в. приняла назву „gymnasium academicum“, маючи заразом курси філософії й теології. В тім стані зіставала вона й по занятю Галичини, лише по заснуваню в 1784 р. університету відпали курси філософії й теології. Гімназію в Перемишлі заснували в 1617 р. Єзуїти під назвою колегії. По знесеню Єзуїтів у 1773 р. австрійський уряд впровадив до їх школи світських учителів і утворив із неї 6-

¹⁾ М. М. (алиновський). Чи Русини в Галиції до року 1848 промышляли о собі? „Зоря Галицька“, Львів, 1850, ч. 27.

²⁾ Др. Ю. Ц. (елевич). Дещо про науку в загальн і про галицькі школи за цїсаря Іосифа II. „Шкільна Часопись“, Львів, 1881, ч. 11, 18, 19.

клясову гімназію.¹⁾ Але першим префектом сеї гімназії до 1787 року був екс-Єзуїт Яков Гадомський.²⁾ Польська шляхта перемиського округу просила в 1799 р. австрійський уряд передати гімназію в Перемишлі Василянам, але просьба лишилася без успіху.³⁾ В Станіславові заснували в XVIII в. і утримували гімназіальні школи Єзуїти, а по їх знесенню заложив австрійський уряд 1783 р. гімназію⁴⁾, якої першим префектом став екс-Єзуїт Мільбахер.⁵⁾ У Самборі заснував 1706 р. мазовецький воєвода Мартин Хоментовський кляштор для Єзуїтів і вони через цілий час свого там побуту утримували своїми фондами 5-клясову гімназію. По їх знесенню кошт удержування гімназії переняла на себе міська громада, але не скорше як в 1792 р.,⁶⁾ а пізніше переняв уряд самбірську гімназію на себе. В 1789 р. заложив австрійський уряд 5-клясову гімназію в Збаражі, яку на основі декрету надворної канцелярії з д. 12 січня 1805 р. перенесено до Бережан. Такі лише середні школи були в руській часті Галичини до 1800 р.

Тодішня галицько-руська суспільність мало користалася з гімназій, мабуть задля своїх невідрадних матеріальних відносин; в інтересі самих Русинів треба було оголосити через консисторії надворний декрет з д. 30 мая 1784 р., яким наказано руським священикам віддавати своїх синів до гімназій, бо лиш по їх скінченню можуть мати надію на прийняте до генеральної семінарії.⁷⁾ Декретом з д. 9 падолиста 1785 р. увільнено дітей руських священиків від оплати шкільних такс, але се було лише доповнене цісарського декрету з д. 9 жовтня 1785 р., яким на

1) Leop. Hauser, Monografia miasta Przemyśla, Перемишль, 1883, стор. 243.

2) А. С. Петрушевичъ, Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1772 до конца 1800 г. Часть II, Львів, 1889, стор. 264.

3) M. Malinowski, Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des gr. kath. Ritus, Львів, 1861, стор. 416—424.

4) В. М. Площанскій, Станиславовъ по достовѣрнымъ источникамъ. „Науковий Сборникъ“, Львів, 1868, стор. 24.

5) А. С. Петрушевичъ, Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1772. Львів, 1889, стор. 200.

6) В. М. Площанскій, Самборъ. „Прикарпатская Русь“, додатокъ до „Слова“, Львів, 1885, ч. I, стор. 26, 32.

7) Др. Ів. Франко, Причинки до історії Галичини в XVIII в. „Записки Наук. Товариства ім. Шевченка“, том XXVII, Львів, 1899, стор. 9.

просьбу галицьких станів знесено загалом шкільні оплати в Галичині.

Для заспокоюваня вищих культурних потреб заложено у Львові на основі надвального декрету з д. 30 червня 1783 р. руську духовну семінарію, в якій виклади богословія спершу відбували ся в руській мові.¹⁾ Першими учителями в тій семінарії були: Ів. Дорожинський, Ів. Грабовецький, Теод. Захаріясеви́ч і Конст. Липницький. Опісля уряд зніс з днем 1 падолиста 1783 р. всі монастирські і кляшторні школи, постановляючи, що не вільно нікого з монахів висвячувати, хто не скінчив на університеті філософії та богословія яко питомець генеральних семінарій коштом того ордену, до якого вступив і був його членом. Рік пізнійше димльом цісаря Йосифа II з д. 21 жовтня 1784 р. засновано у Львові університет з чотирма факультетами, а виклади в тім університеті розпочали ся 27 падолиста 1784 р.²⁾ Коли в 1785 р. розширено львівську духовну генеральну семінарію,³⁾ і в тій семінарії знайшли приміщенє також кандидати гр. кат. духовного стану з угорської Руси, Семигороду й Хорватії, то львівський еп. П. Білянський відніс ся до цісаря Йосифа II з просьбою, аби на виділі філософічним і теологічним у новозаснованім університеті для руських кандидатів духовного стану викладано всі предмети по руськи. Рескриптом з д. 17 серпня 1786 ч. 20944 полагодила галицька губернія згадану просьбу на основі декрету надвальної канцелярії в той спосіб, що дозволила настоятелям семінарії при повторній науді викладати по руськи пасторальну, етику й догматику, а самі питомці мали випрацьовувати проповіді і науки катехізаційні в руській мові, а їх письменні ви-

¹⁾ А. С. Петрушевичъ, Сводная галичско-русская летопись съ 1772... Часть II, Львів, 1889, стор. 199—200.

²⁾ Надвальним декретом з д. 8 серпня 1806 знесено львівський університет і сполучено його з краківським, а у Львові полишено лише ліцей для наук богословських, філософічних, правничих і хірургічних. При ліцею полишено також академічну гімназію. Сему ліцею привернено аж 1817 р. назад характер і степенъ університету.

³⁾ Наступник Йосифа II, цісарь Леопольд II, добачивши непрактичність генеральних семінарій, зніс їх в 1790 р., а на їх місце велів запровадити епархіальні семінарії. Руську духовну генеральну семінарію у Львові полишив цісарь на просьбу галицько-руських єпископів П. Білянського і Макс. Рилла. (M. Harasiewicz, Annales Ecclesiae Ruthenae, Львів, 1862, стор. 1139).

роби мали що року предкладати ся правительству.¹⁾ Згаданий рескрипт інтересний також і з того боку, що він — о скільки мені звісно — перший, яким галицька губернія посередно признає руську мову національною (Nationalsprache), значить, краєвою.²⁾ Дотичний уступ сего рескрипту звучить: „Die Erfahrung lehret, dass jungen Geistlichen und besonders jenen, die nebst ihren Schulbüchern sonst keine Bücher in der Nationalsprache lesen, wenn sie ihre theologischen Wissenschaften auch noch so gut begriffen, und sich über dieselben in der lateinischen Sprache auch noch so fertig auszudrücken gelernt haben, bei ihrem Eintritte in die Seelsorge schwer fällt, sich in der Nationalsprache auszudrücken, und da sie die theologischen Kunstwörter und den systematischen Schulvortrag nicht in die Populärsprache zu übersetzen und einzukleiden wissen, in ihren Predigten und katechetischen Vorträgen oft unverständlich werden. In dieser Hinsicht haben S. Majestät mittelst höchstem Hofdecret dto 24 elapsi anzubefehlen geruhet, dass nun den Zöglingen des General-Seminariums die Fertigkeit beizubringen sei, sich auch in der Nationalsprache verständlich, richtig und bestimmt über praktische Gegenstände der Theologie auszudrücken“.

На поновну просьбу еп. Білянського перенесено вкінці на основі надворного декрету з д. 9 марта 1787 і губерніяльного розпорядження з д. 15 серпня 1787 ч. 20468 руські виклади з генеральної семінарії на університет, і позволено на виділі філософічним і теологічним для кандидатів руського духовного стану всі предмети викладати по руськи яко обовязкові. Еп. П. Білянський, отримавши лише вість про згаданий надворний декрет, поскорив оголосити курендою з д. 4 червня 1787 цісарський дозвіл слухати в руським язичі філософічних і богословських предметів при ось яких умовах для кандидатів: уміти читати й писати по руськи, мати звязь з латинськими школами і 17 дїт жита. Колиж кандидат має скінчену народню школу, то має ви-

¹⁾ Як. Головацкій, О первомъ литературно-умственномъ движеніи Русиновъ въ Галици, Львів, 1865, стор. 12—13.

²⁾ Крім сего рескрипту є ще инші розпорядження, а особливо з д. 22 марта 1787 ч. 6466 і 12 мая 1787 ч. 10673, якими верховні власти признали руську мову в Галичині за National-Landes- і Volkssprache. Але вже в декреті Леопольда II з д. 8 липня 1790 до галицько-руських єпископів говорить ся не про руський народ, а тільки про духовенство і світський стан гр. кат. обряду.

казати ся свѣдоцтвами, а наука на університеті мала тревати 9 дѣт.

По заведеню руських викладів на університеті сенат академічний не хотів узнати руських викладів на рівні з латинськими, бо для швидшого обсадження парохій хоч сяк-так освѣченим духовенством приймали до семінарії на руські виклади в браку иньших кандидатів таких, що, як читаємо в університетських актах „die Normalschule von der I bis zur IV Klasse mit Fortgang absolvirt haben“.¹⁾ Троха не так говорить Як. Головацкій твердячи, що на руські виклади записувались молоді люди, що придбали собі чи то яко самоуки, чи в яких будь давнїйших школах стілько знаня, що з успіхом могли слухати викладів. Від иньших кандидатів австрійського публичного вихованя жадали скінчених 4 клас тімн.²⁾ Супроти того виділ богословський зорганізовано на два відділи, один з латинською мовою викладовою, а другий з руською. Для обох відділів уставлено одного директора і декана, але професорів руського відділу не допущено до сенату академічного, і сенат уважав руський відділ якоюсь „Winkelschule“. Через те професори Теод. Захаріясевич, Арс. Радкевич, Ів. Земанчик і П. Лодий віднеслись 21 марта 1789 р. з зажаденем до губернії, але без успіха.

Руські виклади на університеті розпочались 1 листопада 1787 р. Наочний свѣдок др. Ів. Гарасевич з патосом згадує, що „День первый мѣсяця листопада 1787 есть и будетъ памятнымъ въ житію народномъ каждого галицкаго Русина, въ тотъ бо день осуществилося найвысшее рѣшеніе: на любомудрію и богословію отозвались преподаватели народнымъ церковно-рускимъ языкомъ; а въ домашнихъ приготовленіяхъ трижды ежемѣсячно упражнялися наши убѣгатели на священничество безъ изыятія въ русскомъ языкѣ. Се было истиннымъ восхищеніемъ слухати, якъ молодыи таланты свое быстроуміе въ науковыхъ упражненіяхъ на своемъ родномъ языкѣ изъясняли и якъ превосходно въ такъ важномъ дѣлѣ просвѣщенія поступали“.³⁾ Між

¹⁾ Dr. L. Finkel i dr. St. Starzyński, *Historia uniwersytetu lwowskiego*, I, Львів, 1894, стор. 87, нотка 2.

²⁾ Як. Головацкій, *Обозрѣніе славено-русской письменности и народного образования въ Червоной Руси до занятія Галиціи и Лодомеріи австрійскимъ кордономъ*. „Литературное приложение къ „Червоной Руси“, Львів, 1893, ч. 4.

³⁾ „Зоря Галицкая“, Львів, 1851, стор. 494.

роками 1787—1797 було поважне число професорів Русинів, що викладали по руськи, по польськи та по латині на львівському університеті, і так: др. Ант. Ангелович, опісля митрополит, догматику по латині; др. Мик. Скородинський, потім львівський єпископ, догматику по руськи й по латині; Теод. Захарієвич історію церковну по руськи; Андр. Павлович етику по руськи й по латині; др. Мих. Гарасевич пасторальну й екзегетику по руськи й по польськи; др. Андр. Білецький історію церковну по руськи й по латині; др. Ів. Дуткевич догматику по руськи; др. Мат. Шанковський етику по руськи; др. Мод. Гриневецький Василяннин догматику по руськи й по латині; Арс. Радкевич Василяннин мови грецьку й єврейську та екзегетику по руськи, а східні язики, старий завіт і жидівську археологію по латині; П. Лодий філософію по руськи; Ів. Земанчик математику й фізику по руськи; др. Ян Потоцький священик вірменського обряду пасторальну й екзегетику по руськи й по латині.¹⁾ На жаль, із руських викладів не полишилися майже ніякі культурні наслідки. Вони не були розсадником національної свідомости, ані мотором до піддвиження руського слова з під курної сільської стріхи на ширшу арену суспільного життя. В перекладах макаронічною мовою видали з висшого поручення П. Лодий „*Наставленія любомудрїа нравочительнаго*“ (1790) і Т. Захарієвич „*Наставленія історїи церковнаї*“ (1790), та се були мертві учебники без ширшого значіння для розвою руського письменства. В роках 1796 до 1807 не появилася у Галичині ані одна руська книжка; руські єпископи не відзивались до вірних руським словом і від одинокого пастирського листу еп. П. Білянського виданого по руськи в 1795 р. треба було ждати майже пів століття на єпископське публичне слово в руській мові;²⁾ руські єпископські

¹⁾ Др. Ів. Гарасевич, який від 1803 р. займав катедру з руською викладовою мовою в львівському університеті, згадує в своїй статі в „Зорі Галицькій“ в 1851 р. (стор. 491 і слід.), що були руські рукописні підручники для математики, фізики, язика грецького й єврейського, германевтики, екзегетики, канонічного права, етики, догматики, які він видів по часті в бібліотеці оо. Василян у Львові, по часті у львівському капітульній архіві а також у руках приватних осіб. Чи й де тепер лежать ті підручники? — мені не звісно.

²⁾ Перший лист пастирський, оголошений в XIX в. по руськи,*) се лист митр. Мих. Левицького „*Архїерейское окрестное посланіе*“

*) Шан. автор забув мабуть про пастирський лист А. Ангеловича в 25 вересня 1808 р. з нагоди заведення львівської митрополії, друкований того самого року і передрукований у Гарасевича (Annales 787—790). I. Фр.

АН України
Св. 1017

ІЗ КНИГОЗБОРУ
ІОАННОВА
СВЯЩЕННИКА

консисторії у Львові й Перемишлі не послуговувались руською мовою,¹⁾ а оповіщали свої розпорядження курендами та курсоріями в польській та латинській мові, і в таких мовах переписувались з урядами деканальними і підвладним собі духовенством. Від виданого в 1792 р. Ів. Шайдовичем вірша в „День рожденія..“

(про главенство папи), виданий 1841 р. в перекладі з латинського. Переклад на руську мову зладив о. Мих. Малиновський. Ще в 1821 р. хотів митр. Мих. Левницький видати один із своїх пастирських листів руською, зглядно церковно-славянською мовою, але на предложеній цензурі рукопис отримав віт тодішнього губернатора бар Францішка Гауера ось яке письмо: *Euerer Exzellenz war es gefällig, dem hiesigen Bücherrevisionsamte unterm 29 Jänner 1821 № 180 den beiliegenden Hirtenbrief über Ablassverleihungen zur Censur und Ertheilung des Imprimatur zu übergeben. Er gelangte in Folge der Allerhöchsten Vorschrift, dass solche Erlässe an das Volk nicht ohne Wissen der Regierung im Drucke erscheinen, an die Landesbehörde zur Verhandlung. Wenn ich gleich gegen den Inhalt jenes Aufsatzes, dessen Übersetzung sich im besondern Wege erst verschafft werden musste, ganz und gar nichts zu erinnern habe, so erlaube ich mir doch Euerer Exzellenz in Beziehung auf die Abfassung jenes Hirtenbriefes in cyrillischer Sprache (!) aufmerksam zu machen, dass, wie mir das Bücherrevisionsamt anzeigte, bis jetzt weder vom Hochdemselben, noch von Hochdero Vorfahren ähnliche zur allgemeinen Kundmachung bestimmten Erlässe bei demselben in der erwähnten, ohnehin nur in der Liturgie in Ausübung stehenden Sprache vorgekommen seien, und Euer Exzellenz sich desswegen, und weil überhaupt für Druckschriften in dieser Sprache kein Censor besteht, bewogen finden dürften, sich bei Erlässen, die durch den Druck zur allgemeinen Kenntniss der gr. kath. Glaubensgenossen zu gelangen haben, wie bisher der ihnen verständlichen Landessprache zu bedienen“.* Протів сього письма вніс митр. Мих. Левницький до губернії представлене, виказавши неосновність піднесених заміток. Згадане представлене зладив перемиський канонік о. Ів. Могильницький. (Голосъ із архієпархіального низшого клира, „Слово“, Львів, 1869, ч. 82). — Ціла урядова кореспонденція з сього приводу надрукована у Гарасевича, *Annales* стор. 1000—1008. Автор репліки покликає ся між иньшим на пастирські листи Білянського, Скородинського, Рила й Ангеловича, яких примірники приложено до його письма, на доказ, що у Львові ще в початку XIX в. була цензура для славянських, чи хоч для церковно-славянських книжок. *І. Фр.*

¹⁾ Може слід би тут було згадати промову Михайла Гарасевича виголошену на єпархіяльнім синоді 30 червня 1806, „gehalten in der Landessprache“, як кажець ся в редакційнім титулі (*Annales* 815). Яка була ся „Landessprache“? Може така, якої жадав Гауер для метрополітальних пастирських листів, тобто польська? Чи може руська? В усіх разі текст її півнійший редактор книги, М. Малиновський надрукував по німецьки (ор. cit. 815—829). *І. Фр.*

Бас. Матковскаго“ не появилася протягом 26 літ ніяка ода, загалом ані один вірш у руській мові, і першим руським панетіриком у XIX в. є з 1818 р. „Чувства чадъ Галицкихъ рускихъ въ день торжественнаго возшествія на престолъ Митрополіи Галицкой... Міхалла Левѣцкаго“. Русини-питомці, власне ті, що ходили на руські виклади, писали супліки та петиції до еп. П. Білянського в польській мові,¹⁾ а Осип Левицький висловив гіркий докір,²⁾ що самі Русини³⁾ причинили ся до того, що руські

¹⁾ Причинокъ до історіи рускихъ викладѣвъ въ львівскѣмъ університетѣ въ XVIII ст. „Дѣло“, Львів, 1899, ч. 193.

²⁾ Jos. Lewicki, Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien, Перемишль, 1834, стор. III—IV.

³⁾ З руських студій не було вдоволене руське духовенство головню задля матеріальних причин. По знесеню манастирів і кляшторів засновано з їх маєтків релігійний фонд, із якого уряд признав нормальну плату для парохів 300 зр. річно, але лише для тих, що скінчили повну гімназію й філософію в ліцеях або на університеті і богословіє в латинській мові; для тих же, що користали з руських викладів на університеті, признаю лише половину сеї платні, тобто 150 зр. річно, а священники, котрі не мали жадних або відповідних шкіл, так звані „antiquae educationis“, не побирали ніякої платні з релігійного фонду і були обмежені лише на доходи за треби від своїх парафійан. Задля браку духовенства австрійський уряд позволив галицько-руським єпископам обсаджувати вакантні душпастирські посади священниками висвяченими в Холмі й Луцку. Сим улешенем покористували ся многі Галичани, що не мали відповідних студій, а з ритуалами були обзайомлені, як кождий иньший дяк. Єпископи в Холмі й Луцку, а особливо холмський еп. Порф. Важняський висвячував кождого, хто був троха підготовлений в ритуалах і заплатив 100 зол. польських. На запитанє львівського еп. П. Білянського, для чого висвячує таких неуків, холмський владика ляконічно відповів: „Всякое диханіе да хвалить Господа“. Сих священників називано у нас холмчуками або луцаками, а що до становиска, то причисляно їх до „antiquae educationis“. В тих часах зложила ся була у нас приказка, що „Німці пушочкою дають понюхати табаки, а пригорщами беруть гроші“. (Див. Як. Головацкій, Обзоръііе славяно-русской письменности, loc. cit. ч. 4). Не лиш єпископи в Холмі й Луцку, але без сумніву і галицько-руські єпископи висвячували при кінці XVIII в. а може навіть на початку XIX в. кандидатів без філософічних і богословських студій. Перемишльська консисторія курендоу з 23 січня 1802 ч. 169 на основі губернійального розпорядженя з 6 надоліста 1801 ч. 32477 оновістила, що „Nieposiadający umiejętności filozoficznych y teologicznych ani tuteyszkrajowy ani zagraniczny do poświęcenia przypuszczony nie będzie“. В одній львівській єпархії, після „Schematismus“-а на р. 1832, було 26 священників „antiquae educationis“, що родились між роками 1786—1794, значить, могли бути ординовані в пр. 1810—1818, як пр. Ів. Кованкевич (*1786) у Голіні,

виклади на виділі богословським усувано систематично, починаючи від найнижшого року, так що в 1808 р. вони цілком упали.¹⁾

По передчасній смерті Йосифа II († 20 лютого 1790) вступив на монарший престол його молодший брат Леопольд II, а з ним вступили в нову фазу й реформи на полі шкільництва в цілій Австрії, починаючи від найвищої магістратури шкільної. Надворним декретом з 4 цвѣтня 1790 оголошено реформу публичного вихованя на засаді автономії школи з признанем станови учителяському впливу на публичне виховане. Після згаданого декрету кождому учителеви вільно було висловити свою гадку в справах шкільних і предклатати проєкти улїпшень, а управа школи мала належати до її вчителїв. Професори кождого факультету, кождої гімназії й нормальної школи мали творити разом колегії з признаним їм певним кругом компетенції. Колегії факультетів, гімназій і нормальних шкіл вибирали своїх репрезентантів, які разом творили так званий „Studien-Consess“ (consessus studiorum), висшу інстанцію, що стояла між учительськими колегіями й надворною канцелярією, і зносила ся з нею за посередництвом губернії. Надворна комісія наукова, в якій засїдали елементи неприязні тій реформі з часів Йосифа II, перестала існувати з д. 1 січня 1792 р.

Без сумніву, що на так наглий перехід до шкільної автономії вплинули не мало ідеї занесені з Франції; реакція против скрайнього йосифїнського напрума а також особиста впогода Леопольда II прискорили мабуть рішене далекоюсяглих постанов. Але їх виконане не відповідало ожиданиям: показало ся, що лекше змінити форму, як прикроїти до неї суть річи, що

Андр. Райтаровський (*1789) у Снятині, Мих. Бонковський (*1793) в Озерянах, Мик. Стрільбицький (*1794) в Болехові й инші. Австрійський уряд старав ся піднести повагу руського духовенства. За старанем консистерії увільнила губернія розпорядженем з 11 червня 1788 р. руське духовенство від даваня підвод; в 1791 р. вийшла постанова, що священники не мають підлягати юрєдїкції мандаторів, але урядови церковному й маїстратам, а потім на основі найвищої постанови з 29 цвѣтня 1802 відібрано маїстратам юрєдїкцію над духовенством пешляхоцького походження і передано судам шляхоцьким. Духовні власти дбали знов проте, аби духовенство само поважало свій стан, а свою дбалість посували так далеко, що львівська консистерія заборонила в 1785 р. священникам посити капоту (Kapotrock), а перемиська консистерія курендою з 30 січня 1802 ч. 316 сьвітську одїж.

¹⁾ Див. Ordnung der öffentlichen Vorlesungen, welche am k. k. Lyceum zu Lemberg im Schuljahre 1808 gehalten werden.

особливо в шкільництві більше значать люди, їх освіта й рутина, як розпорядження та організації. Консес, опертий на ідеї автономії, став ся властею централістичною й абсолютною, що не терпіла побіч себе ані тіни автономії та загорнула все в свої руки. Леопольд II панував впрочім занадто коротко († 1 марта 1792), щоб міг був впровадити в жите відмінну систему шкільну; йогож наступник Франц II під впливом великих переворотів у Франції дивив ся инакше на вільний розвій публичного вихованя. Не міг також уряд серед війн, які на довгі літа заняли цілу його увагу, багато займати ся школами а тим менше ще видавати грошей на школи, особливо висші, і дальшим наслідком сього був брак сьвідомої своїх задач інтелігенції, а се знов не позістало без впливу на розвій народнього шкільництва. Запанувала в тих часах велика ощадність: деякі катедри на університетах знесено, час наук скорочено, аби зменшити видатки з ущербом загальної освіти.

Вибори репрезентантів до консесу відбули ся в Галичині на початку 1791 р., а в лютім 1792 р. затвердила надворна канцелярія склад сього консесу¹⁾ на три роки з тим, що відповідаючі своїому покликаню репрезентанти лишать ся й дальше на своїх становищах. Д. 17 цьвітня 1792 р. відбула ся інсталяція сеї нової шкільної власти в присутности губернійяльного совітника Торена. Від сеї пори через 10 літ, тоб-то до кінця 1802 р. стояв консес на чолі цілого галицького шкільництва. Русини одначе при тодішнім своїм положеню, не вважаючи на свою чисельну більшість у краю, але як дуже слабонький національний організм не могли надіяти ся для себе на полі шкільництва від сеї найвисшої красвої шкільної магістратури ніяких користий, хоча галицька губернія не переставала видавати розпорядженє за розпорядженем в справі дальшого засно-

¹⁾ Склад консесу в 1792 р. був ось який: голова ректор університету Венц. Ган; репрезентанти факультетів: богословського Ант. Ангелович, юридичного проф. Варт. Боржада; медичного протомедик Прессен; філософічного проф. Фр. Родеш; гімназій преефект Мільбахер; шкіл нормальних кс. Фр. Гофман, організатор і головний надзиратель шкіл нормальних у Галичині. Надто покликано в 1792 р. до консесу ще двох: Генр. Бретшнайндера, директора університетської бібліотеки і Гомберга яко репрезентанта жидівських шкіл; про репрезентанта руських шкіл нема ані згадки. Всі агенди консесу полагоджував синдик університетський з приділеними собі писарями. (Див. Dr. L. Finkel i dr. St. Starzyński, *Historja uniwersytetu lwowskiego*, I, Львів, 1894, стор. 139, 147—148).

ування шкіл, особливо по сільських громадах, а руські консисторії оголошували ті розпорядження курендами. Рескриптом з д. 30 грудня 1790 р. на основі найвищої постанови з д. 20 червня тогож року губернія признала для вчителів по 25 зр. річно з скарбу в тих громадах, що захочуть мати у себе школи, а зглядно посилають пильно дітей до школи, але не мають доходів на удержане вчителя. Курендою з д. 14 червня 1791 р., оголосила львівська консисторія парохам цісарський декрет, аби „młodzież każdego stanu i kondycyi do uczenia się w szkołach tak parafialnych iako i normalnych przyprawdzali, podczas nauk dziatwę do chodzenia do szkoły nakłaniali, alfabetu onych uczyli, o nauczycielów doskonałych starali się, którzy z normalnych szkół powychodzili“. Але курендою з д. 14 червня 1792 констатує консисторія, що „nie tylko parochianie, ale i sami po niektórych mieyscach parochowie dzieci swoich w artykułach wiary nie uczą.“

Для розширення просвіти між руським народом наказала губернія рескриптом з д. 4 серпня 1791 ч. 17652, аби по всіх місцевостях східної Галичини, де не було німецької або польської трівіальної школи, заведені були руські трівіальні школи¹⁾. Наслідком сього рескрипту прибуло троха польських і німецьких трівіальних шкіл, навіть у таким малім містечку з населенням майже виключно руським, як Гусаків (1796)²⁾, але чи й кілька заложено на основі сього рескрипту³⁾ руських трівіальних шкіл, сього не знати. Те одно можна прийняти як певність, що число шкіл у руських громадах не збільшилось у згаданім часі, скоро львівська консисторія курендою з д. 26 цвітня 1792 р., оповістила рескрипт губерніяльний з наказом, аби „dziekani i parochowie iak nayusilniey o założenie szkółek, utrzymanie onychże starali się, dając nauki, osobliwie na początku, gdy się zaczyna szkoła, o pożytku, który taż przynieść może“. Розпорядженням з д. 10 падолиста 1794, оповіщенням духовенству консисторськими курендами, наказала губернія, аби

¹⁾ А. С. Петрушевичъ, Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1772 до конца 1800 г. Часть II, Львів, 1889, стор. 331.

²⁾ В. М. Площанскій, Гусаковъ. „Науковий Сборникъ“ Львів, 1868, стор. 182.

³⁾ Рескрипт сей замітний ще тим, що являєть ся мов-би відповідію на меморіал галицьких станів з д. 19 серпня 1790, предложений Леопольдові II депутацією галицько-польської шляхти о заведенне польської мови в уряді і в школі в Галичині.

парох „przynajmie raz w tydzień katechizm w szkole miał i żeby żaden diaków w szkołach normalnych uczonych bez zezwolenia gubernialnego nie odprawiał“.¹⁾

Від 1797 р. настають шкільні надзирателі деканальні і для них видають консисторії інструкції. З сього можна догадувати ся, що парохіяльних шкілок при самім кінці XVIII в. було вже не мало. Але яке було їх число, де було їх найбільше і який був плян науки? — про се годі щось певного сказати. Архівальні документи показують, що верховні сьвітські й духовні власти старали ся підносити народню просьвіту в Галичині, яке иньше питане, чи ті зарядженя були відповідні, полишаючи навіть на боці германізаційні змаганя тодішніх нормальних і трівіяльних шкiл. Від 1781 р. видано в справі шкiл безліч розпоряджень, але серед тої повені декретів надворних, губерніяльних рескриптів, консисторських куренд, розпоряджень циркулярних урядів і реляцій, серед цілих стирг записаного паперу руський люд в Галичині, через байдужність головно тих чинників, що найблизше стояли коло него, і задля браку відповідних шкільних підручників²⁾ переступив поріг XIX віку

¹⁾ В 1783 р. розпорядила губернія, аби на дяків вибирано людий невдалих до військової служби (див. А. С. Петрушевичъ, Сводная галичско-русская лѣтопись съ 1772 до конца 1800 г. Часть II, Львів, 1889, стор. 201); на з'їзді деканів у Львові 12 мая 1784 еп. П. Білянський постановив, що декани не мають мішати ся до рекомендацій дяків, а парохі не повинні вживати їх до робіт і послуг; на такий же з'їзд деканів у 1791 р. порішено, що якусь частину ерекційного поля в прилучених (філіяльних) селах мають собі обробляти ті дяки, що сповняють дяківську службу при церкві а утримане мають дуже мале, а курендою з 1 цвітня 1791 р. наказала львівська консисторія парохам уважати на те, аби домінії не викидували з ґрунтів і хат вдів з дітьми здатними до школи, ані дяків, які „pożytecznymi kapłanом okazali się a przytem ludowi, ucząc młodzież“.

²⁾ Задля браку підручників в руській мові уживано у нас декуди в школах підручників сербських, занесених до нас без сумніву питомцями духовної семинарії, що були родом з Угорщини. З тої доби можна у нас іще подибати в парафіяльних і деканальних бібліотеках „Букварі“ церковно-славянського язика сербських редакцій, видані у Відні (1792, 1794) і Будині (1798). Сербські підручники до науки церковно-славянської мови траплялись у нас не рідко навіть на початку XIX в. В реєстрі прои мерантів на книгу Авр. Мразовича: „Ръководство къ славенскомъ краснорѣчію ко оупотребленію любителей славянскаго ѣзыка“ (Будин, 1821, 8^о, стор. XXIV + 256) виказаний митр. Мих. Левницький в 200 примірниками на львівську епархію.

неграмотний і без просвіти, неотрясений з забобонів та без почуття культурних потреб.

На початку ХІХ. в. були культурні відносини однакі в обох галицько-руських єпархіях, львівській і перемиській, але перемиська під зглядом просвітнього руху випередила скоро львівську, так що Перемишль став на якийсь час навіть осередком культурно-національного життя, що почало поволи пробуджувати ся з кількотиного глибокого просоня. А стало ся се коло 1816 р. коли на єпископськім престолі в Перемишлі засів др. Михайло Левицький, а до свіжо зорганізованої капітули покликаний був на каноніка о. Іван Могильницький. Оба вони надали тодішній народній школі напрям народній, вправді в тодішньому розуміню, уважаючи церковщину за основу народньої просвіти; але все таки заведена ними школа стала опісля розсадником народньої просвіти в краю, і була тим ціннішим культурним здобутком, що ввели вони її в жите не по милости з гори, але по оживленій боротьбі з ріжними противностями.

Обмежуючись виключно тепер на обговореню розвою русько-народного шкільництва в одній лише перемиській єпархії в рр. 1800—1821, подаю низше з тої доби 19 документів¹⁾, а то; 17 куренд, виданих в справах шкільних перемиською консисторією і два губерніяльні розпорядження як причинки до історії розвою русько-народного шкільництва в перших двох десятиліттях ХІХ. в. в Галичині.

Вік ХІХ розпочав ся в згаданій єпархії що до справ шкільних тим, що консисторія курендою з д. 19 липня 1800 ч. 790 на підставі губерніяльного розпорядження з д. 6 червня 1800 ч. 15808 віддала надзір над катехитами шкіл трівіяльних міських і сільських деканам, пригадавши в 1801 р. душпастирям, аби щиро займали ся уділянем правд віри Христової шкільній молодіжи. Та певно не всі душпастирі сповняли сей обовязок, коли в 1803 р. наказала консисторія деканам подавати до відомости циркулярних урядів для укараня тих душпастирів, що занедбують учити релігії (див. кур. під ч. 1). Курендою з д. 30 липня 1803 ч. 1029 повчила консисторія

^{*)} Документи, подані під чч. 1—6, 8—10, 12—14, 18 і 19 відписані мною в половині 1880-их рр. з рефератів, зложених у архіві єп. консисторії в Перемишлі; ч. 7 з „Protokol-u Ordynacyów szkolnych“, в якім вписано копії розпоряджень в справах шкільних з літ 1829 до половини 1860, а чч. 11, 15 і 17 з подібних записок під заг.: „Protocollum expeditionum concernentium scholas parochiales“ з рр. 1817—1838. Оба згадані протоколи одержав я від д-ра І. Франка.

духовенство, що „w wysyłaniu dzieci na naukie katechizmową nie muss, ale miła perswazyja rodziców skłaniać powinna.“ Коли в 1804 р. один з гр.-кат. військових капелянів¹⁾, об'їжджаючи підчас великодної сповіди стаціонавані в Мораві галицькі полки, знайшов у них вояків без найменшого поняття про елементи віри, та предложив про се реляцію кабінетовій канцелярії²⁾, то консисторія з вишого порученя виступила енер-

¹⁾ Догадуюсь, що тим військовим капеляном був о. Іван Костецький, священик перемиської єпархії. В 1785 р. був він питомцем львівської духовної семінарії генеральної, а опісля як гр.-кат. військовий капелян був стаціонаваний в Оломуни, де оголосив друком „Positiones selectae ex univ. discipl. theologica“ (Оломунець, 1802, 8, стор. 24 непар.). В урядових кругах тішив ся він такою протекцією, що цісар Франц І іменував його в 1810 р. перемиським єпископом. Але митр. Ант. Ангелович, котрий на се місце поширав д-ра Мих. Гарасевича, спротивив ся не без підстави тій номінації, а що канонічний процес, який в Ів. Костецьким провадив о. Ів. Ольшавський, ректор і парох при церкві св. Варвари в Відні, випав для Ів. Костецького дуже некорисно, то цісарь узяв назад номінацію, і іменував у 1813 р. перемиським єпископом д-ра Мих. Левицького. Опісля, по відході Ів. Ольшавського на канонію до Мункача, старав ся Ів. Костецький о руську парафію в Відні, але й сим разом його заходи не вігнались успіхом, а парафію дістав др. Ів. Снігурський. Ів. Костецький умер 28 вересня 1818 р. в Відні, похоронений д-ром Мих. Гарасевичем, що перебував тоді случайно в Відні. (Др. Юл. Пелеш, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, том II, Відень 1880, стор. 923, 948-950; П. Полянський, *Церковь и приходъ св. Варвары въ Вѣднѣ. „Новый Галичанинъ“*, Львів, 1890, ч. 10, 11).

¹⁾ Се було як раз у пору, коли між народом у Галичині власти спостерегли якусь „революційну“ пропаганду, ширену вояками, що повернули в родинні порogi в далеких воєнних походів. З тої причини перемиська консисторія була змушена видати ось яку куренду: N. 932. Najwyższe Krajowe Rządu pod dniem 11 maja r. b. N-ro 19056 na mocy zadownego rozporządzenia pod dniem 17 kwietnia r. b. obowiązują parochów, aby ściśłą, pilną i ustawiczną baczość mieli na obcowanie, towarzyszenie u zabawy z gminnym w parochyi ludem urlaubowanych żołnierzy w zakregu swoeiy parochyi znajdujących się, i jeżeliby dostrzegali, że oni rewolucyjne duchy w poddaństwo wmawiają lub do nieposłuszeństwa przeciwko własney zwierzchności namawiają, lub buntują poddanych do niewypełnienia obowiązków u powinności dworom winnych, albo nakoniec iakowemi swemi wykrocnościami lud gorszą, ażeby takowych niezwłocznie do cyrkularnych urzędów donosili. To krajowe rozporządzenie ogłasza się Przew. X. X. Dziekanom, aby go iako nayspieszniey podręcznym swoim parochom obwieścili i do ściśłego tegoż zachowania zobowiązali, oraz czyli go dopilnują, pilną na to baczość mieli, co się wszystkim ztąd nayscisley nakazuje. Dan w Przemyślu dnia 26 maja 1804. Julian Sponring, officyal. Witoszyński.“

ічно против тих душпастирів, що занедбували свої обовязки (див. кур. під ч. 2), примітивши, що душпастирі не потребують мати високих наук, ані посідати великий запас книжок. Псалтир і Новий завіт є в руках кожного душпастиря, бо є в кожній церкві, а в Трифолою, Октоїху і Тріодях знайдуть „szczerobólne tajemnic tłumaczenia i gotowe wyrazy wspaniałe.“

Узгляднити одначе треба, що то був час загального у нас занепаду, посуненого так далеко, що задля великих рекрутацій не тільки наука в нечисленних парафіяльних шкільках устала, але навіть у многих церквах за-для браку дяків, узятих у рекрути, устали звичайні богослуженя (див. кур. під ч. 3), а на-рід — як говорять устні перекази — з остраху перед рекрутацією сторонив від шкільної науки, видаючи, що письменних найскорше беруть у рекрути. Аби зарадити бракови дяків консисторія подала проект заснованя в кождім деканаті дяківської школи і заохочувала сиріт по сьвященниках, аби посьвячувались дяківському званю. При тім давав відчувати ся також брак літургічних книжок, не згадуючи вже нічого про шкільні підручники, яких не було кому у нас видавати. Ставропігійський Інститут у Львові за-для браку капіталу не робив нових накладів, а з заграниці, головно з Почаєва, можна було спrowadжувати літургічні книжки лише за посередництвом консисторій¹⁾.

¹⁾ Львівський еп. П. Біляцький наказав курендою з д. 14 цвітня 1783 купувати церковні книжки почаївського виданя й иньші заграничні, а губернія в 1796 р. заборонила Ставропігійському Інституту продавати почаївські і в загалі заграничні книжки. Аби запобігти недостатку церковних книжок, перемиська консисторія видала ось яку куренду: „N-ro 16. Przewiel. I. X. Dziekanom D. gr. k. Przemyskiej. Z okoliczności rozciągnionego zakazu sprowadzenia Mszałów i Breviarzy z zagranic państwa wyszło rozporządzenie z krajowych rządów, aby duchowieństwo podało registr potrzebnych tych książek do konsystorza, a to w czasie dwóch tylko miesięcy, podług którego rejestru takowe książki mają być z Wenecyi do Lwowa sprowadzone. Gdy zaś to rozporządzenie samym tylko łacinnikom służy, a nam tylko daie sposobność dopraszania się o ruskie Poczajowskie książki, zaczym I. X. Dziekanie w przepisany wyż czasie swoje duchowieństwo obwieszczą, aby do nich potrzebnych książek podali registr, a ci go do konsystorza nadeszłą. Dan w Przemyślu dnia 6 9-bris 1801. In abs. Plm. Julianus Sponring Can. Vic. g-lis; Witoszyński: A 4 роки пізнііше видала ось яку куренду: N-ro 1192. PP. Imci XX. Dziekanom Dyecezyi g. k. Przemyskiej. Po rozebraniu pierwszych książek wydarzyło się, że parochowie domagali się o książki cerkiewne, których już nie było, zaczym przy innym wypadku wyrobilo się pozwolenie u rządów y sprowadzilo się z Poczajowa Oktoichów 2, Tryfoły 1, Ewangellii wielkich 2, Irmo-

Серед таких невідрадних культурних відносин на галицькій Русі віддано в 1806 р. надзир над трівіяльними школами по мысли так званої „Politische Schul-Verfassung“ з д. 11 серпня 1805 консисторіям з тим, що по місточках і селах, де є парохі обох обрядів, руського й латинського, опіка над школою належить до латинського, вільно одначе й руському парохови „wnikać w sposób y roznanie, iak się Rusini uczą religii“; а в місточках і селах, де є лише руський парох, надзир над школою й катехізація належать до нього (див. кур. під ч. 4).

Як майже що року перед тим, так і в 1807 р. наказала консисторія парохам двома курендами (див. кур. під ч. 5 і 6) уділяти молодіжи в шкільнім віці науку релігії¹⁾, заповівши, що відповідний підручник для науки релігії „iuz wychodzi lub wyszedł z druku nawet i w charakterze Ruskim“ (див. кур. під ч. 5). Чи заповіджений консисторією катехізм вийшов тоді дійсно з друку? — позитивно не можу нічого сказати, бодай мені не повело ся відшукати примірника, а також ні один бібліограф не згадує, аби коло 1807 р. вийшов друком у Галиччині руський катехізм. Натомість Ставропигійський Інститут видав „Букварь

ioiów 6 Trebników mniejszych 20, Psalterzów 4, Bzewiarzów mniejszych 10, Czasosłowów, w których wszystkie kapłańskie pacierzy porządkiem idą, 12, Mszałów wielkich 20, Tryody Cwitnych 2. Oznaymuie się to z tym dodatkiem, że cena obok na drugiey stronie iest położona, powtóre: ponieważ są z góry zapłacone książki dla ulżenia ceny y expensu przysylania cząstkowych sumek, а та suma długiem zaciągniona tutaj została, цена та tym tylko, którzy до місяца Octobra розбierz, służyć będzie, а daley musi rosnać, ponieważ y procent od dłугу rosnać by musiał. Dan w Przemysłu dnia 10 Serpnia 1805. Ign. Witoszyński, deleg. kons. Sędzia. — Cena: Mszał 52 zł. 6 gr.; Tryfoły 110 zł. 15 gr.; Oktoich 32 zł. 15 gr.; Triod Cwitna 50 zł. 6 gr.; Ewangelia 118 zł. 24 gr.; Czasosłow 40 zł. 24 gr.; Irmołoy 32 zł. 10 gr.; Psalterz 10 zł. 12 gr.; Brewiarz 21 zł.; Trebnik 10 zł. 12 gr.“

¹⁾ Наука релігії не сходить з порядку дєвнього через довший ряд літ. Майже рік-річно порушує консисторія сей предмет курендами з певними заостренями. Так курендою ч. 136 з 1814 р. наказує, аби „Paroch, przekonawszy się o niedostatku umiejętności religii zabierających się do stanu małżeńskiego, z błogosławieństwem słubów małżeńskich wstrzymał się tak długo, аз nieumiejętni Religii się nauczą...“, а курендою з д. 25 лютого 1822 ч. 213 постановлено, аби не оголошувати навіть оповідий, поки молоді не зложать іспиту з науки релігії, і коли одна сторона буде з чужої парафії, то має виказати ся від власного пароха посьвідченем, що набула досить відомости про засади і правди віри.

язька славенскаго Чтенїа и Писанїа дучащимся въ полезное рѣковожденїе“ (Львів 1807, 8^а, стор. 80 непаг.), в яким знаходять ся „Молитвы“, відтак „Насѣла для дѣтей хрїстіанскихъ“ (часть катехизаційна) і „Служенїе до службы Божїей Актѣмъ младымъ вѣгепотривное“, і се був перший учебник в ХІХ в. для русько-народних шкіл у Галичині.

Для пізнання стану і уряджень народних шкіл у Галичині, як також і браків у них вислав центральний уряд в 1808 р. надворного совітника ке. Грубера з Відня на інспекцію тих шкіл. Делегат звидівши тутешні нар. школи предложив надвірній науковій комісії реляцію зі своїх спостережень; на основі сеї реляції надв. комісія установила в 1812 р. певні норми що до засновуваня народних шкіл у Галичині та уділюваня науки в тих школах. Після сих норм, оголошених галицькою губернією рескриптом з д. 18 червня 1813 ч. 41199, руське шкільництво зістало обмежене майже виключно на самі сільські громади, а при тім закладане шкіл по сільських громадах було покладене на дальшім пляні. Провідна думка тих норм була та, аби закладати трівіяльні школи передовсім по містах і більших місточках, а тільки в міру, о скільки буде до диспозиції відповідних кандидатів на вчителів, по менших місточках і сільських громадах, але многолюдніші громади мали першенство. В громадах же, де задля браку вчителів не можна було заложити школи, вложено на місцевих душпастирів обовязок уділяти науку релїгії після пляну приписаного для трівіяльних шкіл, а на уділяне науки мали призначити церков, закритию або одну кімнату на приходстві. Під зглядом дидактично-педагогічним постановлено, що наука в сільських школах має відбувати ся в матерній мові (Muttersprache), в школах міських у німецькій і народній (Nationalsprache), але так, аби уважати більше „auf die Realbildung in Landessprache“, а в головних школах „durchaus in deutscher und polnischer Sprache“, навіть наука релїгії в німецькій мові, вправді условно, починаючи аж від 3-ої класп. Плян сей що до науки був лише провізоричний, до часу, поки не виховаять ся утраквістичні вчителі, котрі при помочи народної мови ширили-би між народом знане мови німецької. Кари грошові і арешти за непосилане дітей до школи були виключені для Галичини з причини, що тут „bloss Rohheit, nicht aber übler Wille zum Grunde liegt“ (див. розп. губернії під ч. 7).

Публичне виховане після сеї — мимоходом сказавши — не нової системи, переведене консеквентно і з енергією, на

яку тоді заносило ся під впливом пангерманських аспірацій, ширених в Австрії з успіхом емігрантами з поневолених Наполеоном І німецьких князівств, а головно з королівства пруського, було би придавило у нас на довгі роки національно-культурний рух, як би не те, що то був час великих воєнних походів, задля яких усі інші справи були усунені на дальший плян. Усі ждали з такими річами на спокій, та сей настав не скорше як в 1815 р. Серед тих бурливих часів наступила в 1813 р. номінація львівського каноніка д-ра Мих. Левицького¹⁾ перемиським єпископом, котрий з галицько-руських владик був перший, що відважив ся на підставі національних мотивів порушити в правлячих сферах справу публичного вихованя народа в напрямі народнім, без сумніву під впливом пароха з Дроздович і декана ніжанковецького о. Івана Могильниць-

¹⁾ Др. Михайло Левицький родив ся 1774 р. в Ланчині. До шкіл гімназійальних ходив в рр. 1785—1790 у Станіславові, а богословські науки скінчив у Відні з степенем доктора богословія. Висвячений в 1798 р. на пресвитера, зістав 1808 р. каноніком при святоюрській церкві у Львові, 1813 р. єпископом у Перемишлі, 1815 р. галицьким митрополитом, але митрополичий престол у Львові заняв аж 1818 р. Незабаром потім надав йому цісар Франц І. титул тайного совітника. В 1848 р. зістав прімасом королівства Галичини і Володимирії, а в 1856 р. кардиналом римської церкви. За свою лояльність був декорований великим хрестом ордеру Леопольда. В остатніх роках свого життя мешкав задля слабости постійно в Уневі, де помер 14 січня 1858 р. Др. Мих. Левицький був умний і учений богослов, але при тім аристократ і амбітний. Від своїх попередників значно відрізняв ся тим, що виступав з більшою самостійністю в справах своєї компетенції. В перших роках свого архієрейства в Перемишлі і Львові оказував він під впливом о. Ів. Могильницького прихильність для русько-народних шкіл, але русько-народної мови через весь свій довгий вік, навіть у тих часах, коли руське слово здобувало собі у нас у публичнім житю право горожанства, не уживав ніколи, уважаючи русько-народну мову якимсь новотвором, придатним лише до порозуміння з простолюдєм. Домашньою його мовою була виключно польська. В 1830-х і 1840-х рр. вступав він навіть против відродження галицько-руського письменства; з руським духовенством поступав як деспот і убігав ся о приятельські зносини з польською аристократією (Див. *Н a w r y l o R u s y n, Zustände der Russinen in Galizien. Ein Wort zur Zeit. Von einen Russinen*, Лисск, 1846, стор. 12—15). Признати одначе треба, що др. Мих. Левицький протягом свого довгого життя, займаючи в церкві і державі таке визначне становище, положив і заслуги для галицької Руси, але не тут місце говорити про ті заслуги, бо се належить до його церковної й політичної діяльності.

кого¹⁾, покликаного при кінці 1815 р. до новозорганізованї конси-сторії на референта для справ шкільних, а опісля на канонїка.

¹⁾ Іван Могильницький родився 1777 р. По скінченню богословія в львівській університеті оженився з Анною Марцінкевичівною, дочкою пароха з Болонович, і в 1800 р. зістав висвячений. Незабаром став він парохом у Дроздовичах, а відтак деканом міжаковецьким. Відзначався великими здібностями і енергією, був не лише читаний, але також учений, а що найважнійше, мав повну свідомість своєї народности, і з тою свідомістю почав працювати на запустілій народній ниві. Це було щось незвичайне, майже феноменальне серед тих незavidних національно-політичних відносин, які стояли тоді в Галичині. Юст. Желехівський згадує про Ів. Могильницького ось як: „Яко знатокъ історіи вѣдалъ бѣтъ, що народъ безъ дворянства и интеллигенціи николи вознестися не можетъ. а знаючи, що дворянство русское перейшло на шляхту польскую, интеллигенція же тогдашняя русская, проиходящая изъ среднего сословія священниковъ, маудаторбъ и эконоибъ, совершенно являла ся ровнодушною, сли не враждебною развитію народности русской, обернулъ покойный нашъ патріотъ всю свою дѣятельность на образованіе простого народа всегда еще вѣрного своему русскому обряду и языку, соблюдающаго свои преданія и історію въ народныхъ пѣсняхъ. Тожъ просвѣщати за помістю народныхъ школъ селянъ и мѣщанъ и образовати изъ нихъ интеллигенцію съ духомъ русскимъ было его единственнымъ задушевнымъ стремленіемъ“. (Юст. Желеховскій, *Новыи даныи до біографіи Ив. Могильницкаго*. „Новый Галичанинъ“, Львів, 1889, ч. 11). Характеристичні також слова Ө. Л. в дописи з Вербиці, поміщеній в газеті „Вѣстникъ“ (Відень, 1851, ч. 44) про Ів. Могильницького. „Не меньше переконанье наше — говоритъ згаданий корреспондентъ — что всѣ условія ученою книжною мовою (славенску) въ житъе ввести были подаремнія, и что тое самое слѣдствіе вынѣшныхъ славенщины ревнителѣвъ чекаетъ. Тое сказаль . . . . крыл. Іоаннъ Могильницкій и зачалъ проstonародну граматикуну писати..“ Еп. Мих. Левицький, пізнавши Ів. Могильницького, покликавъ його при кінці 1815 р. до консисторії на референта для справ шкільних. Каноніком і членом руської перемиської капітули зістав іменованій в 1816 р., а інсталяція його на сю гідність відбулася 23 мая 1817 р. В 1817 р. був пазначений також верховним надзирателем над русько-народними школами в перемиській єпархії, а в 1818 р. куесосом капітули при затриманю реферату шкільного і верховного надзору над школами. Спершу яко референт, а відтак яко верховний надзиратель над школами розвинув неструджену чинність. Всі реферати виготовлявъ сам і його се майже виключна заслуга, що справа шкільна, почавши від кінця 1815 р., прийняла в Галичині русько-народний напрям, признаний вкінці верховними властями в Відні і Львові. До оборони прав русько-народної школи в pp. 1816—1818 він властиво побудив еп. Мих. Левицького, на котрого мав такий вплив і тїшився з його боку таким довірем і поважанем, що навіть пізнійше, коли сей перейшов на митрополію до Львова, віддавав йому до виготовлення спеціальні реферати, представленя і відклики в важних справах.

Розвій сеї справи був ось який. Курендою з д. 14 серпня 1815 ч. 1495 на основі туберніяльного рескрипту з дня 14 липня

Не лише на еп. Мих. Левицького, але також на його наступника в Перемишлі, еп. Ів. Снігурського мав Ів. Могильницький вплив. Засноване товариства руських священників у Перемишлі 1816 р. для видавання русько-народних книжок змісту катехитичного і гомілетичного було головним ділом Ів. Могильницького і він був головою сього товариства; також належить признати йому без сумніву ініціативу що до заснованя в 1816 р. дяко-учительського Інститута в Перемишлі, котрого був директором і в якому вчив питомців льотіки. Для шкільної молодіжи написав і видав 1815 р. „Навка хрїстїанская по радѣ катихизма нормального къ ползку дѣтей парафіяльныхъ“ (Будин 1815, 8^о, стор. 166; 2-е вид. Львів, у Йос. Піллера, 1818, 8^о, стор. 43+19; 3-е вид. Перемишль, 1833, 8^о, „Бѣжкарк салкнорѣскаго ѣзыка“ (Будин, 1816, 8^о, стор. 64; 2-е вид. Львів у Йос. Піллера, 1819, 8^о, стор. 64; 3-е вид. Львів, 1837, 8^о). В руській мові написав він також розвідку про руський язык, котра появила ся друком лише в польськїм перекладі Л. А. Набеляка в журналі „Czasopismo nauk. księgozb. publ. Ossolińskich,“ Львів, 1829, III, стор. 56—87 (2-е вид. Відень, у Кар. Герольда, 1837, 8^о, і на заголовку сего вилая надруковано „Przekład z Ruskiego przez L. A. Nabelaka“; 3-е вид. Львів, 1848, 8^о, стор. 26). Для єпархіального „Шематизма“ уложив він враз з Ів. Лавровським реєстр перемиських єпископів. Але сей реєстр, опертий переважно на Нєсєцкїм, Стебельськїм, Островськїм і Каменськїм, друкований через довший ряд літ у „Шематизмах“, не був вільний від помилок, як се виказав др. Вен. Левицький („Вѣстникъ“, Відень, 1858, ч. 23). Є сліди, що Ів. Могильницький полишив деякі свої праці в рукописах, між иньшими також і руську граматику, про яку згадує Йос. Левицький у своїй мові, виголошеній на з'їзді руських учених 26 жовтня 1848 р. ось як: „Могильницькій написавъ былъ граматику языка галицко-русского, але тои анѣ за життя, анѣ по смерти ко образованью въ тѣмъ языкѣ не дозволилъ. Я самъ, хотя такъ густо съ тымже правдиве усерднымъ Русиномъ сходился, тѣмъ меньше зъ нею хѣснувати мѡгъ“. (Як. Головацкїй, Историческій очеркъ основанія галицко-русской Матицы, Львів, 1850, стор. 83). Де знаходить ся тепер згадана граматика і иньші рукописи Ів. Могильницького, не знати. Заслуги Ів. Могильницького для розвою русько-народного шкільництва, а тим самим і народньої просвьіти не тільки в перемиській єпархїї, але загалом у Галичині були великі, а за свої труди удостоїв ся він монаршого признаня в дипломі, котрим цїсар Франц I надав йому в 1818 р. шляхецтво. Ось слова монарші: „Nun ist zu Unserer Kenntniss gekommen, dass Johann Mogilnicky, Domkustos und Konsistorialrath des Przemysler gr. kath. Domkapitels in den Ritterstand erhoben zu werden unterthänigst angesucht hat. Da derselbe sich in Hinsicht seines exemplarischen Lebenswandels, seiner patriotischen Anhänglichkeit an die oesterreichische Regierung, seines ausgezeichneten Eifers in Erfüllung der Seelsorgepflichten, dann Beförderung und Vermehrung der Pfarrschulen und in Verfassung des

1815 ч 13391 консисторія віввала духовенство, аби виливало на громади, домінії й коляторів до утвореня місцевих фондів¹⁾ на урядженє і утриманє парафіяльних шкілок (див. кур. під ч. 8). З сего рескрипту скористав іще раз Мнх. Левицький, в тім часї вже іменованій галицьким митрополитом. З власної

Katechismus und Namenbüchleins für die Pfarerschulen ganz besonders verdient gemacht, überhaupt aber Johann Mogilnicky seit jeher als ein sehr gebildeter, aufgeklärter Mann und als ein sehr religiöser und eifriger Priester bekannt ist, so haben Wir zur Belohnung dieser Verdienste ihn, Johann Mogilnicky für seine Person für alle künftigen Zeiten in den Ritterstand des oesterreichischen Kaiserstaates erhoben und ihm das Ehrenwort Ritter von beigelegt, dessen sich von nun an und fernerhin zu gebrauchen Wir ihm das Befugnis ertheilen. Gegeben in Unserer Kaiserlichen Haupt- und Residenzstadt Wien am dreissigsten Monatstag Juli im Jahre nach Christi Geburt achtzehnhundert und achtzehnten, Unserer Reiche im sieben und zwanzigsten. Franz m. p.“ Ів. Могильницький умер 12 червня 1831 р. на холеру. Після даннх з 1832 р. помічених в єпархіяльнім „Schematism“ і на 1833 р. засновано в перемиській єпархії за часів його надзору над школами 410 русько-народних шкіл, а то: 385 парохіяльних, 24 трівіяльні і 1 головну школу в Лаврові. Ів. Могильницький, бувши бездітним, враз зі своєю жінкою приймали в свій дім сироти-дівчата по далеких крвних на вихованє, опісля вивіновували їх і віддавали замуж за укінчених богословів. Умираючи він записав свій маєток, що складав ся з каменниці в Перемислі під ч. 2 в ринку, де мешкав, руській капітулі на стипендії для 15 бідних учеників перемиської гімназії, синів і сиріт по сьвященниках, з застереженєм одначе доживотя для своєї жінки й її матери. Жінка його померла пезабаром по його смерті, записавши на вдовичий фонд перемиської єпархії 800 лукатів (В. 36. О фондї для сиротъ и вдовиць по русскихъ священникахъ. „Вѣстникъ“, Відень, 1852, ч. 90), а мати її дожила глибокої старости і вмерла коло 1840 р. Ів. Могильницький полишив також бібліотеку, котру з перученя єп. Ів. Снігурського урядкував і списав Йос. Лозінський (Автобіографическіи записки Іос. Лозиского. „Литературный Сборникъ“, Львів, 1885, стор. 115). Між паперами по єп. Ів. Снігурьскім знайшов ся „Стихъ посвященъ памяти. Іоанна Могильницкого Кустоша и крилошана... скончавшаго ся дня 12 Юнія 1831 года“, оголошений Юст. Желехівським в часописи „Новый Галичанинъ“ (Львів, 1889, ч. 12) з догадкою, що автором його був Йос. Левицький.

¹⁾ Згадалий губерніяльний рескрипт з д. 14 липня 1815 ч. 13391, а зглядно курєнда з д. 14 серпня 1815 ч. 1495 складає ся властиво з 3 частий, а то: I. Co do urzędzenia wewnątrznego Cerkwiów parafialnych; II. Co do zaprowadzenia i urzędzenia Szkółek parafialnych; III. Co do stawienia się do Aktu wizyty kanoniczney. Першу і третю часть, не належні до сеї розвідки, я поминув і подав між документами лише II точку (див. кур. під ч. 8).

ініціативи видав він д. 29 грудня 1815 р. ч. 9 простору і тепло написану куренду, якою пригадав, що в старину, хоча можливість між парафіянами не була більша, були у нас школи в кожній парафії, але з часом повпадали. Візвав отже духовенство, аби старало ся воскресити ті парафіяльні школи¹⁾, в котрих відповідно підготовлені дяки могли би бути вчителями. При тім пригадав на ново духовенству справу утвореня місцевого фонду шкільного (див. кур. під ч. 9). Автором сеї куренди був Ів. Могильницький, котрий ще перед тим видав мовою зближеною до народньої книжку „Наска хрїстїанскаа по радѣ катихизма нормалнаго къ ползк дѣтей парафіяльныхъ за вѣдѣніемъ Его Пресвѣщенства къ Мѣхїллу Левкїцкаго, Єпископа Перемыскаго“ (Будин, 1815, 8^о, стор. 166) і став при помочи митр. Мих. Левицького заходитись коло заснованя товариства гр. кат. галицьких пресвітерів для видаваня в народній мові книжок катехитичного і гомілетичного змісту. Статути сего першого руського товариства під назвою: *Statuta societatis presbyterorum ritus graeco-catholici galiciensium ad promovendam operibus scriptis apud fideles Christi cognitionem religionis et ad formandos eorundem fidelium mores institutae..*“ (Відень, 1816, 8^о, стор. 30) затвердила надворна канцелярія декретом з д. 5 липня 1816 р. ч. 12727. Головою сего товариства, що стояло під протекторатом митр. Мих. Левицького, був о. Ів. Могильницький, тоді ще парох у Дроздовичах і декан ніжанковецький, референт консисторський, а членами між иньшими: Петро Назаревич, канонїк, парох і декан леремиський; Дан. Качановський, парох і декан любачівський; Ів. Турчманович, парох у Корманичах; Ів. Трильовський, парох в Себечові і декан белзький; Ігн. Давидович, парох в Радимні і декан порохницький, і др. Ів. Снігурьський, парох при

¹⁾ Без сумніву, що декани, отримавши згадану куренду, ревно заняли ся сим ділом, як можна бачити з обіжника, що є в моїх руках. Ось сей обіжник: „Zaleca się Wielebnościom Waszym, aby każdy odebrawszy to rozporządzenie natychmiast ie w Protokół y formularz zaciągnął, dla siebie przekopiował, y wszelkimi siłami lud do zafundowania szkoły parochialney razem i z dominium nakłonił, a potem to uczyniwszy tabelę podług formularza z wypełnieniem każdej rubryki czysto y należycie ułożył y takową na dzień 21 Marca 1816 niewymownie przywoził, kursorii zaś niezatrzymywał pod niechybnym doniesieniem do Jaśnie Wiel. Pasterza... Turynka dnia 28 Februarii 1816. Symeon de Sklepkiewicz, Dziekan.“ Див. далі „Чотири куренди декана Ігната Давидовича“.

церкві св. Варвари у Відні, котрого митр. Мих. Левицький запросив на члена письмом з д. 5 жовтня 1816. Се товариство було одначе не на руку противникам русько-народного руху, а до тих противників зачислялись також і тодішні Василіяни, котрі через римську курію оклеветавши там і підсунувши сему товариству шизматичькі тенденції¹⁾, постарались о те, що се товариство не встигло розвинути ніякої чинности, поводи зниділо а відтак упало.

Для зарадженя недостаткови учебників Ів. Могильницький уложив і видав у 1816 р. „Букварь славенорусскаго языка за благословеніємъ и повеленіємъ Его Пресвѣщенства курь Міхила Левицкаго“ (Будин, 1816, 8^о, стор. 64), уживши мови більше зближеної до народньої. Укладом підручників для русько-народних шкіл занимались також і инші, але їх праці полишили ся в рукописах і лише припадок може нині навести на їх слід. З тої доби знаходить ся у д-ра Івана Франка в рукописі підручник, зладжений Мик. Щавінським, парохом з Болоховець коло Дрогобича. Рукопис складає ся з двох частей; перша часть містить в собі: „Букварь словенскаго языка роду Россѣяному издася 1815 — учащимся дѣтемъ своимъ и парохѣямъ, изданъ отъ іерея Щавѣнскаго Николая, пароха Болоховець“, а заголовок другої части звучить: „Поученіе о числѣ обще нарицаемомъ Арвѣметикою...“. Коло того часу забирав ся до писаня і видаваня русько-народною мовою наукових творів професор львівського ліцея а опісля університету др. Йос. Ярина²⁾, але передчасна смерть не дозволила йому виконати сього.

¹⁾ M. Narasiewicz, Annales ecclesiae ruthenae, Львів, 1864, стор. 1142–1143.

²⁾ Др. Йосиф Ярина родив ся 1788 р. в Радоціні коло Горлиць, де отець його був парохом. До шкіл гімназійальних ходив у Бардієві й Кошицах на Угорщині, а теологію скінчив у Відні, і там по зложеню ригорсів здобув степенъ д-ра філософії й теології. В 1815 р. обняв катедру релігії в львівськй ліцею, а потім, по д-рі Ів. Лаврівськй педагогію, і викладав також етику. Др. Йос. Ярина вмер 15 вересня 1817 р. в 29-ім році житя. Згадку про нього відчитав 11 надоліста 1817 р. перед численною аудиторією проф. др. Йос. Мавс († 1856), звисний між тодішніми Русинами з того, що любив руську пісню й руське слово. Сей свого часу славний професор у своїм відчиті каже про д-ра Йос. Ярину, що він був дуже здібний і високо освічений богослов, товариський і люблений у товаристві, а крім предметів свого фаху заминав ся німцькою літературою і філософією. З німецьких поетів любив найбільше Фр. Шіллера, а з філософів Канта і Фіхте. Преле-

Імпульс був даний і справа закладання русько-народних шкіл оживилась ще більше, коли на весну 1816 р. митр. Мих.

гент підніс у своїм відчиті також, що др. Йос. Ярина „служив музі, коли йому щасливе вітхнене сприяло. Бо й шкільна наука марна, коли її не підпирає муза поезії.“ А далше говорив перед своїми слухачами ось як: „Короткий час перед смертю заявив Ярина, що... осямілить ся сам написати твір пожиточний і всім зрозумілий... Він був переконаний і часто висловлював нам се, що... просвіта простого так дуже занедбаного народа дасть ся осягнути не инакше, лише розвоєм словесности з тривким успіхом. З найславнійшими і з найзначнійшими земляками був він в тім огляді одної мисли, якої й вам, мої панове, таїти не годить ся, т. є. що належало би в просвічену і читаючу верству народа глибоко впоїти любов до нитомого письменства.“ Згадку про д-ра Йос. Ярину, відчитану д-ром Йос. Мавсом, помістив у польськїм перекладі „Pamiętnik Lwowski“, I, 1818, стор. 51-69, а в руськїм перекладі надрукував Ант. Добрянський в календарі „Перемышлянинъ“ на 1855 р., а що там повиходили деякі похибки, то перекладник оголосив єю згадку в друге в часописи „Сборникъ Отечественный“, Відень, 1855, ч. 9, 11—14. На смерть д-ра Йос. Ярина маю рукописну елегію сучасно написану німецькою мовою незвісним мені автором, яку я знайшов між пїперами по о. Петрі Левницькїм († 1847), що був парохом у Залукві і комісарем митрополичих дібр. Здаєть ся, вона дося не була підедруковала, тим то й подаю її тут:

Am Sarge

des hochwürdigen Herrn Joseph Jarina, Doktors der
Theologie und Philosophie, dann Professors der Mor-
ral an der Universität zu Lemberg in Galizien.

Auch Jarina musste sterben
In des Lebens Blüthenzeit?
Statt sich Ehre zu erwerben
Der Unsterblichkeit geweiht,
Seh'n wir ihn zum Grabe tragen,
Wo die Jugend ihn beweint;
Hören seine Schüler klagen,
Weil er sie nicht mehr vereint.

Er, ein Muster reiner Sitten,
Der Gelehrtheit seltner Freund,
Der den Unsinn nie gelitten,
Der stets war, was Mancher scheint.
Forscher in dem Heilighume
Echter Lebens-Theorie,
Liegt zerknickt wie eine Blume,
Und erwacht für uns, ach, nie.

Левицький відбув канонічну візитацію деканатів самбірського округу. Тут мав він нагоду переконати ся про охоту громад до жертв на заснуванє шкіл, коли їх діти в тих школах будуть учити ся по руськи, аби розуміли набоженство. Письмом з д. 17 червня 1816 повідомив про се митр. Мих. Левицький галицьку губернію, а курендою з д. 24 липня 1816 ч. 113 візвав духовенство перемиської епархії до заснуваня дяко-вчительського Інститута в Перемишлі, де сини хліборобів, дяків і сьвящеників, що не мали засобів для дальшого образованя, могли виховувати ся на дяків, здібних бути заразом учителями в сільських школах. Заснуванє такого Інститута було тим більше на часі, що губернія рескриптом з д. 8 грудня 1815 ч. 31365 запитувала в консисторії опінії, чи кандидатів на дяків, а згядно вчителів не могли би виховувати парохі своїм коштом? Для зібраня відповідного фонду на утворенє в тім Інституті 10 безплатних місць для кандидатів з правом першенства для сьвященничих синів, консисторія установила minimum річної вкладки для приходських сотрудников на 1 зр., для завідателів і парохів по 2 зр. (див. кур. під ч. 10). Руське духовенство і нарід зрозуміли важність такої народньої інституції і піддержали щедрими датками¹⁾ проєкт консисторії так, що згаданий

Weinet, Brüder, trauert, Freunde!
 Jünger seiner Weisheit, klagt;
 Dass für seiner Lehre Feinde
 Nicht sein Geistesblick mehr tagt.
 Seht, sein Streben ist beendet,
 Kant für dieses Land zu seyn.
 Wie wird dieser Wunsch vollendet?
 Wer tritt wirkend nach ihm ein?

Weint! — Doch Ruhe seiner Hülle!
 Folgt des Kämpfers Beispiel nach.
 Ehrt sein Thun! Kühn war sein Wille,
 Heilig bleib auch, was er sprach.
 Stets das Gute klug vermehren,
 Wie und wo der Weise kann,
 Heisst sein Angedenken ehren
 Und geziemt dem edeln Mann.

Am 17 Herbstmonats 1817.

¹⁾ Пізнійше еп. Ів. Сигурський закупив з власної кишені і дарував на фонд дяко-вчительського Інститута в Перемишлі село Ново-сілки під Кальварією з тим, аби з доходів сего села рік-річно утриму-

дяко-вчительський Інститут відкрила духовна власть уже д. 1. жовтня 1817 р., назначивши директором Ів. Могильницького, а статуту сего Інститута затвердив цісар Франц I рішенням з д. 24^а серпня 1818. В 1819 р. викладали в тім інституті кан. Ів. Могильницький латинську, Ст. Кордасевич, парох з Пралкович, релігію; Ів. Маршалкевич, парох з Валяви, церковно-славянську і руську граматику; Михальчик, катедральний сотрудинок, арифметику; Вас. Терлецький, катедральний сотрудинок, німецьку мову; Андр. Борисевич, парох з Коровник, польську мову і писане, а катедральний півець церковний нотний церковний спів.¹⁾ Крім сих предметів були обняті програмою ще: методика, етика, типик і рука Дамаскина. В перших роках були вчителями також: кан. П. Назаревич, кан. др. Ів. Лаврівський²⁾, Ант. Вітошинський, капелян з Малкович; Вас. Желехівський, парох з Вишатич; О. Максимович, парох з Негрибки,³⁾ а пізнійше й иньші.

Не так легко пішла справа з ц. к. властями що до науки руської мови в народніх школах. На письмо митр. Мих. Левицького з д. 17 червня 1816 р. відповіла губернія рескриптом з д. 16 липня 1816 ч. 29399, що вона ніколи не наміряла в сільських школах заводити німецьку мову, але каже, що буде дуже трудно завести руську мову, бо многі громади належать до обрядів римського і грецького, отже треба би окремої науки для руської мови. До того руська мова в письмі не вживає ся і ледви знайшлись би здібні вчителі для неї. Отримавши таку

вати в Інституті 24 питомців. Та що ті доходи не вистарчали на утриманє 24 питомців, то фундатор постановив своєю послідною волею, аби недостаючи суму доплачувано з иньших його легатів в користь згаданого Інститута (Юст. Желеховскій, Іоаннъ Сибгурскій, его жизнь и дѣятельность въ Галицкой Руси, Львів, 1894, стор. 150—151). Сей Інститут є тепер властителем каменички, в якій містить ся сам.

1) „Перемышлянинъ“ на р 1852, стор. 119—120.

2) По д-рі Ів. Лаврівськїм полишив ся в відписи рукопис: „Методика чили усопособленіє до замѣрносногo справованя уряду учительского для учителей и помощниковъ О. Г. К. въ школахъ трівіальныхъ и парохіальныхъ отъ Іоанна Лавровского, Архідіакона К. П. зъ німецького уложенное и до оличностей школь рускихъ застосованное.“ Рукопис приладжений був до друку, судячи з заголовка, де в низу написано: „Въ Перемышли въ Друкарни Епископской 1839“. Відпис його зладив бувшій учитель в Бутинах пок. Теод. Микелита; він тепер в руках М. Микелити, управителя школи в Звенигороді. („Учитель“, Львів, 1893, ч. 15 і 16).

3) „Вѣстникъ“, Відень, 1862, ч. 90.

відповідь, митр. Мих. Левицький уважав відповідним ще раз віднести ся з представленням до губернії. В своїм письмі з д. 13 серпня 1816 р. підніс він свої заходи і працю коло збільшення шкіл і доказував потребу руської мови в тих школах, особливо з огляду на науку релігії, бо ж релігійність між руським народом упадає головно через те, що руський нарід позбавлений у школах науки руської мови. При тім примітив митр. Левицький, що руська мова не те саме, що польська і польської мови треба вчити руський нарід. Навіть самі урядники видять потребу говорити по руськи з народом, а коли руська наука упала, то на се зложились інші причини в давніших часах. Також не треба буде заводити двох учителів окремих для руської і польської мови, бо далеко більша часть громад складає ся з самих Русинів, а де би заходила та потреба, то можна постарати ся о вчителя, що буде вмів учити по руськи і по польськи, а до руської науки можна ужити дяків. Се представлене полагодила губернія рескриптом з д. 13 вересня 1816 р. рівнож відмовно, заявляючи, що з руською мовою заходить тотя трудність, що в руській мові нічого не пише ся і тою мовою не видають ся ані цісарські закони, ані циркулярі, що вона для того не пожиточна і була-би тягаром у школах. Одначе устно можна уживати руської мови до науки релігії. Рескрипт сей інтересний ще й тим, що при кінці поставила губернія щось в роді запитаня, чи не можна би до руського письма ужити латинки? Против сего рішення відніс ся митр. Мих. Левицький з зажаленням до цісаря Франца І, котрому предложив ще д. 1 серпня 1816 ч. 148 реляцію про канонічну візитацію деканатів самбірського округу. Реляцію про ту візитацію прийняв цісар до відомости з заявою признаня руському духовенству за ревну працю над просвітою (див. кур. під ч. 11 і ч. 12), а що до зажаленя против губерніяльного рішення, то надворна канцелярія зажадала близших виясненнь від галицької губернії. В своїм справозданю з д. 13 грудня 1816 ч. 54.733 заявила губернія, що не противить ся науці релігії в руській мові, коли сього потребує обряд, і кождому полишає свободу віри. Але що иньшого наука шкільна, і до сеї науки не можна допустити руської мови між иньшим також і тому, що не знайдуть ся вчителі, бо самі руські сьвященники уживають тільки польської мови, яка має літературу, а в руській є лише „Катехізм“ і „Буквар“ виданий заходом митрополіта. Не брак в тім справозданю також і класичної аргументації — ось якої: „Німецький нарід має

богато нарічий, але в школах одна письменна мова; такою у нас є польська, яку розуміє й руський нарід." Своє справоздане закінчила губернія ось як: „Es könne für eine aufgeklärte, liberale und gerechte Regierung wie die oesterreichische keine politischen Gründe geben, welche in Galizien den Unterricht im polnischen Lesen und Schreiben widerrathen sollten. Sie könne Partheien-Geist weder wünschen noch bezwecken, und wenn ja auch Rücksichten der Politik erwogen werden sollten, dürfte es sicher minder rätlich sein, statt der polnischen die ruthe-nische Sprache zu verbreiten, nachdem solche nur eine Abar-tung der russischen ist.“¹⁾

На основі сеї реляції цісар Франц I. велів губернії для порішення справи скликати шкільну комісію, до котрої казав запросити архієпископів обох обрядів, руського й латинського, і верховних надзирателів народних шкіл тих обрядів, а при тім поручив, аби вже тепер не забороняти вчити по руськи читати і писати, бо се могло би викликати невдоволене між Русинами.²⁾ Під председательством губернатора Фр. Гауера зібралась згадана комісія, до котрої запрошено губерніяльних совітників Бернгарда, Цайзля, Ляхніка, Найгавзера, Бішау, Ван Роа, Їльокснера, Свободу, Бароні, Тірмана і губерн. секретаря Кра-тера яко референта, а також митр. Мих. Левицького, лат. арх. Андр. ір. Анквіча і верховних надзирателів народних шкіл Ів. Могильницького і кан. лат. обр. Мінаевича. Всі члени комісії прихилились передовсім до погляду референта, що краєвою мовою в Галичині є польська, крім митр. Мих. Левицького і Ів. Могильницького, котрі освідчили, що Русини уважають краєвою мовою свою руську мову. Відтак комісія всіми голосами против двох руських порішила, що вільно вчити по руськи, але жадна руська школа, де наука не буде відбуватись по польськи, не може користати з шкільного фонду і конкуренції, та буде вважати ся приватною школою. Релігії вільно вчити в руській мові, але до науки иньших предметів належить уживати лише краєвої, значить польської мови. В громадах, де є парохі обох обрядів, надзір над школою належить до латинського, а лише надзір над наукою руської релігії належить до руського декана і руської конєнсторії; в громадах же, де є лише

¹⁾ Bericht der galiz. Landesstelle an die höchste Hofkanzlei 13 December 1816 Z. 54783.

²⁾ М. М[алиновський]. Чи Русини въ Галиції до року 1848 промышляли о собі? „Зоря Галицка“, Львів, 1850, ч. 27.

руський парох, надзир над школою належить до него. Вкінці додав архієп. Анківч, піддержаний усіма членами комісії крім митр. Мих. Левицького і Ів. Могильницького, що „як би руська мова була головним предметом науки в народних школах, то замінила би їх на церковні шкільки, де виховувано би дяків і церковну прислугу, а Галичина, се прецінь частина давної Польщі, де мовою красвою була мова польська без огляду, що на цілій її просторони від Шлезка до молдавських границь на-рід уживав многих нарочій. Коли хто хоче навчити хлопа гр. кат. віри (dem Bauer des gr. kath. Glaubens), аби міг читати свій катехізм і свої літургічні книжки, то треба їх лише переложити на польську мову, або видрукувати латинкою, а не з огляду на „хлопа“ побільшувати без потреби нарочія і букви (Idiome und Schriftzüge)“. Протокол сих нарад підписано 29 жовтня 1817, але митр. Мих. Левицький і Ів. Могильницький застерегли собі *votum separatum* і прислали з Перемишля д. 16 падолиста 1817 просторий меморіал у 33 §§, не лише в обороні русько-народної школи, але загалом руської мови з становища правно-державного, історично-національного і культурного. Справа закінчила ся тим, що губернія на основі найвищої постанови видала рескрипт д. 22 мая 1818 ч. 24852 оповіщений в перемиській єпархії курендою з д. 8 червня 1818 ч. 291¹⁾, установивши, що 1) наука релігії у всіх галицьких і буковинських народних школах для молодіжи гр. кат. обряду має уділати ся съвщениками тогож обряду в руській мові, 2) в школах, до котрих ходить молодіж обох обрядів, ціла наука крім науки релігії для гр. кат. молодіжи відбуває ся в польській мові, при чім одначе належить дбати по змозі, аби діти гр. кат. обряду вчили ся по руськи читати і писати; 3) в школах, до котрих учащають лише діти гр. кат. обряду, ціла наука має відбувати ся в руській мові, але так, аби діти вчили ся також по польськи читати і писати; 4) в громадах з мішаними школами вільно мешканцям гр. кат. обряду для своїх дітей ставити й утримувати руські школи, але такі школи не можуть користати з шкільного фонду і конкуренції; 5) цілком руські школи в тих громадах, де нема иньших шкіл, мають такі самі права, як і польські школи; 6) надзир в мішаних школах

¹⁾ Львівська консисторія оголосила сей рескрипт курендою з д. 15 червня 1818 ч. 1468.

належить до декана або повітового надзирателя¹⁾ того обряду, до котрого належить більшість молодіжи (див. кур. під ч. 17).

Заким наспіло се рішене, консисторія не уставала в дальшій своїй роботі на полі шкільництва. Курендою з д. 25 січня 1817 ч. 60 вислала в кождий деканат по одному примірникови „Politische Schulverfassung“; курендою ж із д. 27 січня 1817 ч. 497 повідомила епархіяльне духовенство, що Ів. Могильницький назначений з уряду верховним надзирателем над русько-народними школами в епархії і консисторським референтом для справ шкільних, а курендою з д. 22 лютого 1817 ч. 79 наказала, аби кождий душпастир спорядив зараз „Liber ordinationum scholasticarum“ і під своєю відвічальністю вписував туди всі розпорядження, що відносять ся до шкіл народних. Відтак курендою з д. 26 червня 1817 ч. 153 розіслала до кождої народної школи в епархії „Правила школьна для сучилницк парафіяльных“ (Львів, 1817, на відкритім аркуши) для завішення на стіні в школі, аби вчителі й ученики відчитували їх (див. кур. під ч. 18), і при тім поручила, аби кождий ученик старав ся придбати собі для науки видані в книжковім форматі „Правила школьна для сучилницк парафіяльных въ дїяцезїи Перемьской“ (Львів, 1817, 8^о, стор. 15), а також порозсилала по сільських школах таблички малої і великої „Язєски“ (див. кур. під ч. 15). Крім того оповістила консисторія курендами з д. 5 грудня 1817 ч. 64 і 26 грудня 1817 ч. 101 кілька важних розпоряджень губерніяльних що до народного шкільництва, і так: цісарську постанову про шкільних помічників і їх платню (див. кур. під ч. 14); про усталене платні для сільських учителів в річній сумі 250 ренськ. від. вал. а зглядно в натуралїях і увільнене від служби військової тих дяків, що були дійсними платними вчителями (див. кур. під ч. 15 і розп. губ. під ч. 16).

Тим часом переніс ся в 1818 р. еп. Мих. Левицький на митрополичий престол до Львова, а єпископом у Перемишлі

¹⁾ Повітові надзирателі шкільні побирали до 1822 р. від кождої візитованої ними школи річно по 3 р. від. вал. В 1822 р. видала губернія до ч. 25134 слїдуючий рескрипт: „Mit hohem Hofkanzlei-Dekret von 25 April 1822 Z. 10652 ist bewilligt worden, dass dem Schul-Distrikts-Aufseher der auf 3 fl. W. W. festgesetzete, von jeder Kuratien-Kirche für Schulvisitation jährlich zu entrichtende Beitrag von 1822 angefangen mit 3 Gulden C. M. von einer jeden Kirche oder dem Fonde, an den sie mit ihren Einküften angewiesen ist, als Vergütung der Reise und Zehrungskosten verabfolgt werden.“

став Ів. Снігурський, чоловік більше свідомий своєї народности. Розвій русько-народних шкіл заповідав ся в перемиській єпархії як найкраще, але губернія вже 1821 р. на підставі порівняня табель з 1819 р. стонстатувала зменшене фреквенції в руських народних школах, а для запобіження тому консисторія видала курендою з д. 30 липня 1821 відповідні зарядження (див. кур. під ч. 19).

Не зайвим буде тут також згадати, що консисторія, повчаючи духовенство курендою з дня 31 мая 1819 ч. 141 про виповнюване шкільних табель, наказала, аби душпастирі в дотичній рубриці не писали „russische Sprache“, але „ruthenisch, ruthenische Sprache“, бо „Idioma nostrum populare non rusicum, sed ruthenum est...“

На закінчене завважу, що почавши від 1817 р. починають у Галичині частійше виходити підручявки для народних шкіл. І так в рр. 1817—1821 видано: „Букварь славенско-русского языка“ (Львів, 1817, 8^о, стор. 48), Катехизисъ малый для дѣчилицъ парафіалныхъ“ (Львів, 1817, 8^о, стор. 48), „Повинности подданныхъ къ ихъ Монарху ко употребленію дѣчилицъ парафіалныхъ“ (Львів, 1817, 8, стор. 46); Ів. Могильницького „Навѣка христіанская по радѣ катехизма къ ползѣ дѣтей парафіалныхъ“ (2-е вид. Львів, 1818, 8^о, стор. 43+19), „Катехизмъ малый“ (Львів, 1818, 8^о, стор. 29), „Букварь языка славенскаго чтенія дѣчицима въ полезное руководство, въ немже молитвы, служеніе до службы Бжїа и нынѣ правды вѣры католич. христіанскомъ благопотребныя шрѣтаются“ (Львів, 1819, 8^о, стор. 88) і Ів. Могильницького „Букварь славенско-русского языка“ (2-е вид. Львів, 1819, 8^о, стор. 64), в яким при кінці додано „Swiczenia w czytaniu polskiem“. Курендою з 15 марта 1821 ч. 42 поручила консисторія до вжитку шкільної молодіжи „Чинъ Вечери и Оутрени“ (див. кур. під ч. 18), але про видане такої книжки в 1820-х рр. ані перед тим не згадують нічого галицько-руські бібліографи.

Матеріяли до історії

народнього шкільництва в Галичині

в рр. 1803 — 1821.

Подав Іван Ем. Левицький.

1. Куренда в д. 19 марта 1803: нагана духовенству за занедбуванє нар. шкїл.

№ 534.

Naywyższe krajowe rządu z wyrazem nieukontentowania i żalu pod dnem 28 lutego r. b. 3830 donoszą konsystorzowi, że parochowie i ich pomocnicy zaniedbują lud nauczać religii i z niey na człowieka zplywających powinności; nakazują przeto, aby parochów i ich pomocników, którzy ten obowiązek lub zaniedbiają lub odbywają oziębłe, natychmiast JXX. dziekani, na co pod czas zwykłych swych wizyt naybardziej czuwać powinni, do cyrkularnych urzędów donosili.

Może sobie duchowieństwo łatwo wyobrazić, iak ta wiadomość od kraiovych rządow doniesiona zasmuca konsystorz, do którego należy czuwać, aby duchowieństwo swoją dopełniało należycie powinność, a która naypierwsza — n a u c z a ć l u d z i; a zatym przymuszonym zostaje naysurowszemi ściгаć karami tych, którzy ią zaniedbiają.

Parochowie, kooperatorowie, dopełnieniem tego obowiązku nayusilnieyszym stańcie się użytecznemi kraiovi, ludowi i sobie. Światło religii więcey rozprzestrzenione uczyni lud cnotliwszym, a wam szacunku i dobra pomnoży, zkąd iaka dla was nastąpi summienia spokojność i wnętrzna pociecha, sami uczuiecie.

Przewielebni dziekani! Wam się naycisley nakazuje w tey mierze naytroskliwsze czuwanie: niedbałych, oziębłych nie tylko [do] c. k. cyrkularnych urzędow, ate natychmiast do konsystorza donoście na ukaranie ich nayprzyzwoiciey, a o dopełnienie tey powinności nie tylko pod czas

wizyt, ale i pod czas kwartalnych examinow mieycie ściśle baczenie, oraz przeszkody, któreby dopełnieniu tego obowiązku parochom zakładały tamę, swoją zręcznością i roztropnością uprzątaycie, a niepodobne w uprzątnieniu tutaj donosćcie. — Dan w Przemyslu dnia 19 marca 1803 roku. — W nieobecności JW. biskupa Julian Sponring k. kat. konsyl. Offl. — [Ігнацій] Witoszyński.

2. Куренда з д. 16 червня 1804: упізненє духовенству до пильного навчання народа в церкві.

№ 1019.

Naywyższe krajowe rządy na mocy zadwornego dekretu pod dniem 6 maja r. b. z powodu uczynionego do dworu przez pewnego wojskowego naszego obrządku kapellana: iż ten obieżdżając przez Morawę podczas wielkonocej spowiedzi regimenta, znalazł żołnierzy z Galicyi wybranych, żadney nauki a nawet nayprostszego o religii wyobrażenia nie mających; doniesienia, wypadłego pod dniem 28 maia r. b. № 21017, obowiązują tutejszy konsystorz do nayścisleyszego czuwania nad duchowieństwem względem nauczania ludu prawd wiary i obyczajności chrześcijańskiej. Należy sobie przypomnieć dawniejsze ztąd obwieszczone duchowieństwu nakazy, a mianowicie w roku 1798 pod dniem 25 sierpnia № 1145, w którym przez kraiowe rządy opuszczoney od duchowieństwa powinności nauczania ludu parochowie y kooperatorowi przypisuię się pomnożenie zbrodniarzy w ogromney liczbie po więzieniach ięzujących, tudzież w roku 1803 pod dniem 19 marca № 534, w którym ażeby oziębli i niedbali w nauczaniu ludu parochowie i kooperatorowie przez dziekanów do cyrkuł. urzędow donoszeni byli, zarządza się.

Oto w krótkich latach iuż po trzeci raz powszechnie na duchowieństwo rozciąga się nagana o [w] nauczaniu niedbalstwo! Wnieść więc wypada, że nie zasługuie sobie na dobre o sobie mniemanie u rządów, a ztąd émione pomroką niesławy słabnie w rządowych łaskach i opiece; samo więc sobie przypisać będzie powinno swego upodlenia albo też dalszych ucisków zasady, a nareście niech się lęka owego straszneho wyroku, który przedwieczna napisała mądrość.

Drzewo, które nie czyni dobrego owocu, wyciętym zostaje i na ogień rzucone. Niech duchowieństwo nie odrażają trudności osobliwie w zwabieniu ludu do domów bożych na nabożeństwo, a tym samym do słuchania pańskiej nauki. Niemasz cnoty, którejby nie łamowała iakowas trudność, ależ meztwo wszystkie zwyciężać powinno; nie można wszystkiego zmagła przełamać, ale czas, usiłowanie ochocze, przywiązanie do swego powołania i szacunek tudzież spokoyność

wnętrzna, że się tyle czyni, ile się czynić powinno, wszelkie zniesie trudności; czyż można opuszczać ręce w dziele koniecznie powinnym przeto, że się co na przeszkodzie stawia? inaczej żyć by wypadało bezczynnym. Niech tylko sami nie z musu, ale z ochoty będą nabożnemi, y przykładnie a porządnie prawią nabożeństwa, lud samym swym przykładem zwabia; i niech nie muszą koniecznie ludu do słuchania nauk, lud sam się z niemi oswoi, kiedy te potocznie poydą. Ani się tym niech nie odraża duchowieństwo od nauczania ludu, że do tego wielką posiadać powinno naukę i umieć sztukę krasomowstwa, lub mieć znaczny zapas książek; lud prosty potrzebuje wyobrażeń swojemu myśleniu i pojęciu stosownych, a psalterz y cały nowy testament w każdego kapłana rękę, bo przy każdej cerkwi znajduie się: nabożeństwa zaś i uroczystości iako tajemnice wiary wykładają, tak i wskazują przedmiot nauki. W Tryfołoiu, Oktaiu, Tryodiach znajdują szczególne tajemnic tłumaczenia i gotowe wyrazy bardzo wspaniałe. Co się tyce obyczajow y cnot, iużiby nie wypadało sądzić, żeby kapłan boskich y cerkiewnych nie znał przekazania, nie wiedział o cnotach y występkach i t. d., bo przecież musiał bydź do stanu duchownego przez wziętą naukę usposobionym, a ta przez same kapłańskie urządowanie powinna w nim wzrastać. Nauczać więc lud koniecznie wypada, dla którego zamiaru stanowi się:

Nayprzód: Paroch y kooperator, każdy zestawivszy systematyczne kazania w sposobie katechetycznym do ludu mówić co niedziela i święto pod surowemi karami, a nad to oddaleniem go od iego tytułu, iezeliby ta opieszalność w nim okazała się znaczna, powinnienn.

Powtóre: Podług dawniey wydanego rozkazu z konsystorza powinnienn każdy kapłan mieć porządny protokół, w którym ma zapisać każdej swey nauki przedmiot, to iest: to o czem y w którey cerkwi, ponieważ przez połączenia parochyi pospolicie więcey iak jednę posiada, mówił. A PP. Dziekani pod czas swoiey roczney wizyty nieochybnie iako nayistotniejszy wizyty przedmiot powinni każdego w szczególności ten protokół zrewidować, zdanie o nauczaniu parocha lub kooperatora bezstronnie utworzyć, y konsystorzowi niezdolnych lub niedbałych donosić, y

Potrzenie: Pod czas kwartalnych examinów pomimo materyi przez dyecezyę ogłoszonych, o postępowaniu dawney nauki, uprzątnieniu przeszkód, usposobieniu do nauczania z podręcznym sobie duchowieństwem pomówić, y iezeli jakie szczególne gdzie zachodzą trudności lub przeszkody, konsystorzowi donosić. Ten zaś rozkaz do nayprędzszego parochów obwieszczenia PPXX. Dziekani podadzą, y ażeby zupełnie dokonany został, pod własną odpowiedzialnością dopilnuią. Dan w Prze-

mysłu dnia 16 czeuca 1804. — Julian Sporing, Officyał. — [Игна-
тій] Witoszyński.

3. Куренда з 14 вересня 1805 про дяків.

№ 1384.

PPJXX. Dziekanom Dyecezyi gr. k. Przemyskiej.

Z różnych doniesień przekonał się konsystorz, iż parochowie nie mają diakow, z ich niedostatku kanonicznych nabożeństw po parochiach nie odprawują y w innych potrzebach parochianom czynić wygody nie mogą, a częstokroć wydarzają się przypadki, że tych cerkiewnych ministrów woitowie . . . . od dworu, niezważając na Służbę Bożą, dla wyjęcia od rekrutki iakich z poddanych na żołnierzów chwytają y oddają. Gdy więc niebyła iest powinnością konsystorza czuwać nad utrzymaniem Służby Bożej, przeto nakazuje się: aby 1-o w przeciągu 3 miesięcy wszyscy parochowie swoim przełożonym dziekanom po imieniu y nazwisku swoich diakow y pałamarzów wyszczególniwszy, podali, którzy ich mają. Ci, którzy ich nie mają, o ich niedostatku doniesli rzetelnie y szczerze. Powtóre, tak tych, którzy już są, iako tych, którzy sposobią się, na examen y a probat do konsystorza przysyłali, aby zaświadczenie swoiey zdatności ztąd odebrawszy, zabezpieczonemi za wypadki zostali.

Odkrywa się także myśl duchowieństwu, iak by można zwrócić dawną z diaków wygodę, która coraz bardziej ustaie; duchowieństwo z przewiel. dziekanem mogą, ba y powinnyby obrać w swoim dekanacie iedno miejsce, któreby na szkołę służyło nowo ćwiczyc się mających diakow, pod dozorem tak względem obyczaiow iako y nauki do tego obowiązku potrzebnych ich roztropnego y umiejętnego nauczyciela.

Ponieważ zaś dosyć iest sierot po kapłanach pozostałych, ci najpierwsi wstęp mają do sposobienia na usługi cerkiewne tym bardziej, kiedy im majątek nie dopuszcza wyższej edukacye lub przezwoitych do niey talentow nie mają; wszakże aby się y na diaka zdatnym uczynić, nie jest to iednego roku dzieło, a zaś uformowanie tych ministrów w trzeźwości y przywiązaniu do nabożeństwa, w cnotliwym postępowaniu względem sobie przełożonych parochów, w pracowitym zarobku na utrzymanie siebie przy szczupłych diakowskich dochodach wiele potrzebuie dozoru y pracy, nad którą ma się zastanowić duchowieństwo y sposoby ułożyć a konsystorzowi do dalszego użytku nadesłać. Co się zaleca.

Dan w Przemysłu dnia 14 września 1805.

Ignacy Witoszyński, K. D. Sędzia.

4. Куренда з д. 26 липня 1806 про німецькі школи.

№ 1261.

PP. Imci XX. Dziekani Dyecezyi gr. k. Przemyskiej.

Szkoły niemieckie powszechnie pod dozór parochów y konsystorzów są poddane z tym ostrzeżeniem, iż po miasteczkach y wsiach, gdzie obojga obrządków są parochowie, do łacińskiego należy y szkoły opieka, y w niej katechyzowania; wszakże wolno y greckiego obrządku parochowi wnikać w sposób y poznanie, jak się Rusinie uczą religii.

Bydź może, że się znajdzie niemiecka szkoła y nauczyciel w miasteczku lub na wsi, gdzie się greckiego obrządku tylko znajduie paroch; w tym przypadku szkoły dozór y katechezowanie w niej ścisłe do jego by należało obowiązku. Zaczym PPXX. Dziekanow będzie powinnością te szkoły, które właśnie pod ruskiemi zostają parochami, konsystorzowi wskazać iako najprędzey, aby nowo ustanowiony plan od Nayiaśniejszego Maiestatu oraz sposób pół-rocznego ich opisywania takowym był udzielony. Co się na mocy Naywyższych Krajowych Rządów pod 4 lipca r. t. № 25390 przez konsystorz wymaga.

Dan w Przemysłu dnia 26 lipca 1806.

Sponring, Officyał.

5. Куренда з дня 19 серпня 1807 про науку релігії.

№ 1518.

Aby oycowska o dobro poddanych oyczyny troskliwość y zamiar I. C. K. Mci požądany zyskały skutek, parochowie i ich pomocnicy wciąż uczyli katechizmu, a dziekani podczas ich wizyt pilnie tego dostrzegali, a tym samym poprawiała się w mieszkańcach z odebranego religii światła y obyczayność tak dalece zepsuta, następujące Nayiaśniejszego panującego rozporządzenia przez kraiove rządy pod 28 czerwca r. b. № 22994 doniesione, tak świeckiemu iako i zakonnemu duchowienstwu staranie o duszach sprawującemu do nayściślejszego dopełnienia ogłasza się:

1-mo. Parochowie dla zapewnienia, że młodzież iakiey bądź religii, bez żadnego wylączenia, w granicach parochii zamknięta y obięta, należytą o religii bierze naukę, mają zawsze o każdym dziecku lub młodzieńcu obojga płci domagać się y odbierać zaświadczenie.

2-do. Nauka religii, o której paroch ma brać zaświadczenie, ma być stosownie do wieku dzieci, i tak: od roku życia zaczętego 6 do 12 dokońzonego, który to przeciąg zostawiony iest dla młodzieży obojey

pli uczenia się w szkole parochialnej, trivialnej, głównej i tam dalej; ale gdzie nie masz z tych żadnej, podług tego wieku zastosowanego katechizmu (już on wychodzi lub wyszedł z druku, nawet i w charakterze ruskim) paroch lub kooperator powinien dzieci uczyć.

3-o. Młodzież zaś wyższa nad wiek szkoły przepisanej, to jest od 12 do 18 roku życia powinna brać podług rozwijającej się iey zdolności y potrzeby obszerniejsze o religii obowiązanie bądź w domu, bądź w kościele od świeckich lub duchownych nauczycielów na to przeznaczonych, a gdzie tych nie ma, od parochów lub kooperatorów.

4-o. Co do ustanowienia w odbieraniu tutaj nakazanych zaświadczeń, paroch mniej ma trudności na wioskach y miasteczkach mniej zaludnionych, ponieważ może znać wszystkich swoich parochian z osoby; tylko mu się ten obowiązek naysciśley, aby go pełnił, zaleca. Oraz pod odpowiedzialnością własną nakazuje się świeckim zwierzchnościom, aby skutecznie tym parochom dopomagały, na tych rozporządzeniach polegając.

5-o. Po główniejszych zaś miastach te półroczne zaświadczenia mają parochom dawać rodzice y opiekunowie, iako pod ich władzą młodzież zostająca przyzwoite bierze nauki; wyjąwszy te dzieci, które do publicznych szkół chodzą lub do katechitów w katalogu są pisane, ponieważ paroch może się przykonać z tamtąd, że się religii uczą.

6-o. Wszelka więc młodzież pod toż półroczne co rok od 6 do 18 roku swojego wieku zaświadczenie jest podana; nawet rodzice i opiekunowie, jeżeli dzieci swoje do szkół po miastach ustanowionych posyłaia, od tamecznych nauczycieli powinni brać półroczne zaświadczenie o nauce religii swych dzieci y parochowi oddawać.

7-o. Parochowie zaś nietylko na rzeczywistość tych zaświadczeń mają mieć uwagę, ale nadto na swoje oczy widzieć, iż ich parochialna młodzież uczy się religii należycie y do wieku stosownie.

Ogłasza się więc przez PP. dziekanów całemu duchowieństwu niniejsze naywyższe rozporządzenie, temu do ścisłego dopełnienia, a tamtym do pilnego dozoru.

Dan w Przemyślu dnia 19 sierpnia 1807.

Julian Sponring, Offl. Witoszyński.

6. Куренда з д. 12 вересня 1807 про навчанє релігії.

№ 1589. Duchowieństwu świeckiemu i zakonnemu gr. kat. dyecezyi Przemyślskiej. Pomimo dozoru powszechnego młodzieży powierzonego parochom, aby się ta uczyła religii, iako się pod dniem 19 sierpnia r. t. № 1518 ogłosiło, wypada jeszcze stosownie do naywyższych

rozporządzeń przez krainowe rządy pod dniem 15 maja № 17586, 17 lipca № 28697, na ostatek 26 lipca № 33178 względem przedmiotu : kto ma w trywialnych y parochialnych szkołach dawać młodzieży naukę religii, duchowieństwo obiaśnić, a to :

a) Gdzie są przy szkołach osobiwi XX. katechyci, do nich należy obowiązek, aby podług przeznaczonych sobie godzin młodzieży uczyli religii.

b) Gdzie trywialne szkoły zostają przy monasterach, tam ze społeczeństwa zakoników powinien być ieden kapłan wysadzony, który by bezpłatnie powinności katechety sprawował.

c) Gdzie zaś są szkoły główne trywialne lub parochialne, własnego nie mające katechyty, tam obowiązkiem iest samego parocha lub (ieżeli iest) kooperatora młodzież religii uczyć, ponieważ ta powinność nie tylko duchowieństwu iest stosowna, ale z powołania iemu koniecznie własna. Z tym wszystkim

d) do kapłanów staranie dusz trzymających należyć ma dawanie nauki o religii; y lecz gdy pamięć młodzieży nie iest w stanie zaraz ją obiać y utrzymać, nauczyciel szkoły świeckiey dla lepszego iey wyrażenia onę powtarzać powinni, a przeto żeby nie odstępował od rzeczy y słów przez duchownego nauczyciela, to zawsze na niey ma być przytomnym, iey pilnie słuchać, aby ją mógł wiernie powtarzać. Bo

e) Do powtarzania iey młodzieży parochowie lub kooperatorowie nie obowiązują się. To obiaśnienie iest wyjątkiem najwyższego o szkołach y przypisanego dla dozorców szkół prawidła. Przeto iako ci parochowie lub kooperatorowie, gdy przez szkolnych dozorców doniesie się, że się w tym obowiązku uiszczają, krainowym rządóm ukontentowanie zrządzą i szczególne dla siebie ziedną w wypadku promocii względy; tak przeciwnym sposobem niedbali i młodzież bez nauki religii opuszczają, iako przeciwnicy oycowskiey troskliwości i woli nayiaśn. monarchi na przykład drugich odniosą kare.

Co się zaś tyczy ogólnego wszędy uczenia religii, katechizowania, przypomina się nakaz w roku 1803 pod 19 marca № 534 wydany.

Dan w Przemyślu die 12 września 1807. Sponring. Witoszyński.

7. Розпоряджене гал. губернії з д. 18 червня 1813.

(Реферат каноніка Грубера про хибн і потреби галицьких шкіл в р. 1808).

№ 41199.

Der Herr Hofrath und dermahlige Probst von Gruber haben laut herabgelangten h. Studienhofcomissions-Dekrets von 23 Oktober v. J. Zl. 1859, in deren Seiner Majestät über die im Jahre 1808 vorgenom-

menen Schulbereisungen erstatteten Relation unter andern Gebrechen auch dieses gerüget, dass der Religionsunterricht in den Schulen Galiziens nur selten von dem Clerus ertheilt werde, indem die Geistlichkeit wenig die Schule besucht. Es wird dem Consistorio aufgetragen seine unterstehende Geistlichkeit mit Bezug auf dasjenige, was die politische Verfassung der deutschen Schulen XI Abschnitt Seite 102 vorschreibt, zum Religionsunterrichte bei den Volksschulen strenge zu verhalten und ihnen zu bedeuten, dass jene Pfarrer, welche diesen so wesentlichen Theil ihrer Berufspflichten vernachlässigen, wenn sie nach vorausgelassener Ermahnung in dieser Lauigkeit fortfahren, von der Pfarre ohne weiters entfernt werden würden. So wie man es gegenseitig dem Konsistorio zur Pflicht macht, durch die Dechante bei den Kirchenvisitationen jederzeit genau erheben zu lassen, ob die Pfarrer dieser Obliegenheit genau nachgekommen sind. Übrigens ist mittelst des eingangsbezogenen höchsten Studienhofcommissions-Dekretes noch nachstehendes anher bedeutet worden:

A. In Hinsicht auf die künftige Verfassung und Verbesserung der Volksschulen.

Bei den Kreishauptschulen, dann bei den Hauptschulen zu Brody und Jaroslau ist das System anzunehmen, dass sobald der Schulfond es zulässt, daselbst noch die 4-te Klasse eingeführt werde, der Anfang aber bei den Kreishauptschulen zu Stanislaw und Tarnow zu machen sey.

B. In Hinsicht auf die Trivialschulen.

Was die Trivialschulen betrifft, hat man mit Einrichtung derselben in denjenigen Städten und grösseren Märkten, wo noch keine Schulen bestehen, anzufangen. Bleiben nach Besetzung der dortigen Lehrstellen noch fähige Lehramtskandidaten übrig, so sey ohne weiteren Aufschub auch in den kleinen Märkten und in den Pfarrdörfern mit Einrichtung der Schulen vorzugehen, wobey man den mehr bevölkerten Ortschaften und Gegenden vor den übrigen den Vorzug zu geben hat. Die Einrichtung der Schule hat sich in jedem Falle nach dem Masse zu verbreiten, als man hinlänglich gebildete Lehramts-Candidaten erhält. Seiner Majestät höchster Wille geht dahin, dass die Trivialschulen überhaupt so viel möglich vervielfältiget werden, ohne dass man zu ängstlich in der Auswahl der Lehramtskandidaten seye, bis man nicht im Stande sein wird ganz gebildete zu erhalten, wenn anders sie nur rechtschaffene, wohlgebildete, religiöse und dem Staate anhängliche Männer sind, weil es schon grosser Gewinn ist, wenn die

Jugend auch nur lesen und schreiben lernet und die erwachsenen mit der Idee einer Schule bekannt werden.

So lange man nicht für jeden Ort, wo ein Pfarrbuch gehalten wird, Lehrer erhalten kann, hat, um doch für die Bildung der Jugend das Nöthige zu thun, an allen solchen Orten, so lange es einen ordentlichen Lehrer mangelt, wenigstens der für die Trivialschulen bestimmte Religionsunterricht einzutretten, und sind daher die Seelsorger anzuhalten diesen zu ertheilen, zur Schule aber in Ermanglung eines eigenen Schulgebäudes einstweilen die Kirche — diese jedoch nur für die Religionslehren, — die Sakristey oder allenfalls ein Zimmer des Pfarrgebäudes zu wählen.

Die Herstellung der Schulgebäude hat nach der bereits vorgeschriebenen Concurrenz zu geschehen, nur können solche Gebäude an den Orten erspart werden, wo Klöster existiren, da die Klöster gewöhnlich auf eine weit grössere Zahl Religiöser als jetzt bestehen und künftig bestehen dürften, angetragen wurden, folglich hinlänglichen Raum eine Schule unterzubringen darbiethen. In der Regel ist bei Bauführung hartes Materiale anzuwenden, dem Gubernium wird jedoch überlassen, dort wo die Umstände es wirklich nöthig machen, die Führung des Baues aus Holz, ägyptischen Ziegeln oder mit Lehm beklebten Rohr zu geben. Wo Stiften oder Klöster bestehen, sind dieselben aufzufordern und dazu zu bringen, dass sie sich zu Lehrern geeignet machen, wo man ihnen sodann die Schulen zu übertragen hat, sobald sie dieselben mit den erforderlichen vollkommen tauglichen Lehrern zu versehen im Stande sind.

In Bezug auf diesen Abschnitt wird dem Consistorio aufgetragen binnen 4 Wochen auszuweisen, welche Klöster sich in ihrem Bezirke befinden, an welchen bis izt noch keine Schule besteht, und welche von diesen Klöstern schon dermahlen geeignete Individuen besitzen, um den Schulunterricht zu übernehmen; auch wird dem Consistorio zur Pflicht gemacht streng darauf zu sehen, dass sich die Klöster Geistliche zum Schulfache bilden, und sich zu äussern, ob solchen Klöster, welche keine geeigneten Individuen besitzen, bis zu deren Bildung nicht zur Pflicht zu machen wäre, die Kosten des Schulunterrichtes so lange zu bestreiten, bis sie diessfalls der höchsten Absicht schuldigermassen genüge geleistet haben und im Stande seyn werden, den Schulunterricht in ihren Klöstern durch ihre Ordens-Priester zu ertheilen.

C. In Absicht auf den Unterricht überhaupt.

Der Unterricht ist in den Dorfschulen bloss in der Muttersprache, in den Stadtschulen zwar in deutscher und in der Nationalsprache,

doch so, dass auf die Realbildung in der Landessprache mehr gesehen und von der deutschen Sprache nur so viel gelehrt werde, als nöthig ist, um den zum Studiren Neigung habenden Knaben für den Eintritt in die 3-te Klasse einer Hauptschule geeignet zu machen; in den Hauptschulen endlich durchaus in deutscher und polnischer Sprache zu ertheilen, und in den Hauptschulen ist die deutsche Sprache zu einem wesentlichen und mit Widmung der meisten Unterrichtsstunden zu betreibenden Lehrgegenstande zu machen. Die Religionslehre ist jedoch in der deutschen Sprache nur an Hauptschulen erst in der 3 Klasse, und auch da nur in dem Falle, wie die Kinder schon wirklich eine bedeutende Fertigkeit in dieser Sprache erhalten haben, wie auch mit Anwendung der Landessprache zur Hilfe für Schwächere vorzutragen. Indessen ist das vorausgeführte als eine provisorische Verfügung anzusehen, da als System anzunehmen ist, dass seiner Zeit, bis man utraquistische Lehrer haben kann, und die deutsche Sprache unter das Volk zu verbreiten anfängt, neben der National-Sprache und mit der Zuhilfnehmung derselben deutsch zu lehren ist. Geldstrafe und Arrest werden in Absehen auf Galizien, wo bisher bei dem Nichtschicken der Kinder zur Schule bloss Rohheit, nicht aber übler Wille zum Grunde liegt, von den Mitteln zur Beförderung des Schulbesuches ausgeschlossen.

Da Galizien gegenwärtig einer besonderen Aneiferung des Lehrpersonals bedarf, so kann, falls der Fondus zulässt, sowohl gleich igt, als auch selbst in der Folge, so lange nämlich eine ausserordentliche Anspornung nöthig ist, aus Remunerationen nachgeholfen werden, so dass dem Gubernium überlassen wird, zu Ende eines jeden Schuljahres für Direktoren und Lehrer, die sich besonders ausgezeichnet haben, angemessene Remunerationen in Vorschlag zu bringen.

Was die Leitung der Volksschulen anbelangt, so hat diese die Volksschulen-Oberaufsicht über die Schulen aller Orte, wo ein Seelsorger vom lat. Rit. besteht, in der Lemberger Diözese der Domscholaster Minasiewicz, in den 3 Kreisen Sandec, Bochnia und Mislinic aber der [als] General-Vicar daselbst aufgestellte Pfarrer zu Sandec Bayer zu führen.

2. Es ist jedoch auch bei dem gr. kth. Konsistorium zu Lemberg und Przemysl, dann bei dem armenischen Consistorium, ohne darum eine Vermehrung der besoldeten Individuen vorzunehmen, ein Referent in Schulsachen aufzunehmen, der über die Schulen seines Ritus an denjenigen Orten, wo kein lat. Seelsorger sich befindet, die Oberaufsicht zu führen hat, und wobei zu beobachten ist, dass dort, wo ein gr. kth. aber auch ein armenischer Seelsorger existirt, die Oberaufsicht dem Referenten des gr. kth. Ritus zusteht.

3. Die Distrikts-Aufsicht ist, so lange es noch an hiezu mit Be-
 ruhigung zu verwendenden Dechanten oder Pfarrern fehlt, von den Kreis-
 schulen-Direktoren vorzuführen, und sind diese in Absehen auf die
 Bereisung der Volksschulen nach dem Diäten-Normale vom 24-ten
 8-bris v. J. zu behandeln.

4. Die unmittelbare Leitung der einzelnen Schulen haben die
 Ortsseelsorger zu führen, wozu, dass es auch wirklich und gehörig ge-
 schehe, sie anzuhalten sind. Übrigens ist sich nach der bestehenden
 gedruckten politischen Schulverfassung genau zu benehmen.

Zugleich wird dem Consistorio aufgetragen für die Schulen ihres
 Ritus binnen 14 Tagen einen Oberaufseher anher vorzuschlagen.

D. Der Rücksicht auf die Gymnasien überhaupt.

a) Die Begünstigung, welche Seine Majestät durch das Handbillet
 vom 2 April 1802 allen Seelsorgern und Klöstern ertheilt haben, Kna-
 ben in den Grammatikklassen zu unterrichten, wird für Galizien da-
 hin modifizirt, dass sie nur solche Jünglinge, welche vorher die deut-
 schen Hauptklassen zweckmässig zurückgelegt haben, in den Gramma-
 tikal-Gegenständen unterrichten mögen, indem sonst auch die von
 einem Seelsorger oder in einem Kloster in den Grammatikklassen
 unterwiesenen Jünglinge in die Humanitätsklassen eines Gymnasiums
 nicht zugelassen sind.

Vorschriften in Bezug auf die Lehrer, soweit sie auch Klöster betreffen.

b) Zur Erlangung einer Lehrkanzel des Styls muss ein Lehrkan-
 didat gute Zeugnisse über die zurückgelegten philosophischen Studien
 ausweisen können, welcher Vorschrift auch Stiften und Klöster, denen
 Gymnasien anvertraut sind, sich zu fügen haben.

c) Die Verordnung vom 24 Jänner 1808, kraft welcher die Lehrer
 aus geistlichen Gemeinden bei ihren an den diesen letzteren überlasse-
 nen Gymnasien von aller vorläufigen Prüfung überhoben worden, wird
 für Galizien — einstweilen wenigstens — zurückgenommen.

d) Niemand ist als Lehrer der Grammatik oder Styls anzustellen,
 der nicht der polnischen Sprache so viel mächtig ist, dass er bei dem
 Unterrichte die nöthigen Vergleichenungen der Latein und deutschen mit
 der polnischen Sprache vorzunehmen, und seine Schüler darauf auf-
 merksam machen kann; selbst die Fächer-Lehrer sollen der pohlischen
 [Sprache] kundig seyn, um mittelst derselber den Schülern, besonders
 den Schwächern hie und da nachzusagen. Aber auch Niemand ist bei

einem Gymnasio als Lehrer anzustellen, der nicht auch der deutschen Sprache kundig ist.

Von diesen sämtlichen 4 Punkten in Bezug auf die Gymnasien hat das Consistorium seinen unterstehenden Klerus und die betreffenden Klöster zu verständigen, und zur genauen Darnachachtung zu verhalten.

E. Philosophische Lehranstalt.

Nach dem ausdrücklichen allerhöchsten Befehl sind die philosophischen Studien in den Klöstern gänzlich verbotnen.

F. Theologisches Studium.

Kein Individuum darf vom Regular- oder Säcular-Klerus zur Priesterweihe zugelassen werden, welches sich nicht mit Zeugnissen über die gehörige Zurücklegung aller Lehrgegenstände des theologischen Studiums und der Pädagogik auszuweisen im Stande ist.

Lemberg den 18 Juny 1813.

Goes. — Widmann.

8. Куренда про закладанє і урядженє шкіл нар. з д. 14 серпня 1815.

№ 1495. Wysokie rządy krajowe na uczynione sobie doniesienia . . . . pod dniem 14 lipca r. b. № 13391 zarządzić raczyły:

[II.] Co do zaprowadzenia i urzędzenia szkólek parafialnych.

Ponieważ z jedney strony zaprowadzenie szkólek parafialnych do wydoskonalenia młodzieży w prawdach religii y ukształtowania iey obyczaiów wieleby pomogło, i dlatego naywyższe przepisy zaprowadzenia takich szkólek; z drugiey zaś strony na funduszu zbywa, z którego by szkółki parafialne powystawiać, urządzić i z płatnemi nauczycielami opatrzyć można; a temu niedostatkowi przeto tylko zaradzić by się mogło, gdyby patronowie y kollatorowie beneficiów, ludzie z dominia i gromady do utworzenia potrzebnego na to funduszu przychilić się chciwały. Przeto wysokie rządy krajowe w zarządzeniu wyżey wzmiankowanym żądanie swoje wyraziły, aby dusz starownicy względnych swoich kollatorów, dominia y gromady do utworzenia zmiankowanego fundusza zachęcać i pobudzać usiłowali. O tem więc żądaniu wysokich rządów krajowych całe duchowieństwo uwiadamiając, Przew. J. X. dziekanom polecamy, aby do skutecznienia onego wraz z podręcznym swoim duchowieństwem według możności przy[czynili] się, aby kapła-

nów w tej mierze radą swoją wspierali i o ich usilności konsystorzowi dlatego donosili, iżby ich wysokim rządowi krajowemu jako gorliwych dusz starowników zalecić można; aby naostatek konsystorzowi donosili, gdyby gdzie dominium, patron i kollator lub też gromada od swojego parocha skłoniąca do utworzenia funduszu szkółki parafialnej przyczynić się chciała. Iakoż zaś we wszystkim, co się do duchowego pożytku ściąga, paroch roztropnym, powolnym i umiarkowanym być powinien, tak szczególnież jeszcze w swoich [usiłowaniach] o zaprowadzenie i urządzenie szkoły parochialnej i iey funduszu roztropności, powolności i umiarkowania trzymać się ma, aby odstępując od tych cnót sam sobie nie stał się zawadą do osiągnięcia zamiaru swojego.

Dan w Przemyśle die 14 sierpnia 1815.

Theodor Fedynkiewicz.

9. Куренда еп. Левицького з д. 29 грудня 1815 про закладанє шкіл по селах.

№ 9. Wskutku wyroków wysokich ces. król. krajowych rządów z dnia 14 lipca 1815 roku № 13391 oznajmiliśmy pod dno 15 sierpnia 1815 № 1495 duchowieństwu zbawienny zamiar tychże wysokich krajowych rządów wskrzeszenia y upowszechnienia w tym kraju szkółek parafialnych. Poleciliśmy oraz wszystkim dusz starownikom roztropnym y gorliwym przekładaniem potrzeby y pożytku szkółek parafialnych dominia y gromady [do] dobrowolnych ofiar na utrzymanie nauczycieli zachęcać. Szkoły parafialne należą do nayistotniejszych potrzeb ludu galicyjskiego. Ich liczba w stosunku ludności kraju tego bardzo jest mała. Dla tego skutki nauczania religii nie wszędzie dostatecznie y dzielnie się pokazują, lud mały czyni postępy w obyczajności, a nawet niezdolnym jest do obciążenia dobroczynnych zamiarów rządu, własne ludu tego dobro na celu mających. Temi uwagami spowodowane wysokie krajowe rządy oznajmiły powtórnie pod dno 8 grudnia 1815 № 31365 konsystorzowi, że teraz, gdy woła Najjaśniejszego Monarchy dozór szkół parafialnych y naybliższy wpływ do nauczania ludu wiejskiego konsystorzowi jest poręczonym, nadeszła chwila starania się z natężoną gorliwością o uskutecznienie dobroczynnych zamiarów Najjaśniejszego Monarchy.

Za przyczynę dotychczasowych przeszkód tego zbawiennego dzieła naznaczaia wysokie krajowe rządy szczuple uposażenie szkółek parafialnych, obojętność y niedbałość znaczney części duchowieństwa względem wszystkiego, co się szkół tyczy, naostatek mała liczba zdolnych nauczycieli.

Względem polepszenia losu nauczycieli przy szkołach trywialnych obmyślane już są potrzebne zaradzenia. Bez przyłożenia się jednak dominiów i gromad zamiar ten nigdy zupełnie do skutku nie przyjdzie. Naywięcej tu zawisło od gorliwości parochów, którzy pełniąc troskliwie obowiązki szanownego ich powołania, lud przez nauki duchowne ku temu zbawiennemu dziełu nakłaniać mają. Gdzie się już szkółki znajdują, powinni duszpasterze zająć się położeniem nauczyciela y użyć wszelkiego wpływu w celu naklonienia dominiów y gmin do przyzwolonego pomnożenia funduszu. W miejscach, którym dotychczas na szkołach parafialnych zbywa, takowe zaprowadzone zostaną, skoro tylko paroch szczerze je na sercu mieć będzie. Niechay często przedstawia parafianom dobrodzieystwo z założenia szkółki wynikające, oświeca ich względem naturalney i konieczney powinności w tey mierze, niechay im okaże korzyści z szkółek parafialnych na nich y ich potomków spływające, a usiłowania jego pożądaný skutek uwieńczy. Tam, gdzie zabiegi parocha zupełnie bezowocnymi nie będą, dalsze postępowanie łatwym się stanie; oświadczenie od dominiów y gmin wyjednane będzie w przyzwolitey drodze przez ces. król. cyrkularne urzędy zabezpieczonem, wystawienie zaś szkoły podług rozkładu przepisanego nastąpi. Jeżeli by ofiarowana dotacya na utrzymanie nauczyciela nie była dostateczną, natenczas o pomnożenie tey z funduszu szkolnego przez cyrkularne urzędy wysokich krajowych rządów dopraszać się można. Na ostatk: zamiarem iest wysokich krajowych rządów, aby stosownie do polityczney ustawy szkolney, w obrządku naszym diacy razem y urząd nauczycieli w szkołach parafialnych sprawowali.

Obwieszczenie niniejsze wysokich krajowych rządów przekona każdego duszstarownika o dobroczynnych, zbawiennych zamiarach Najjaśniejszego y Najłaskawszego Monarchy dla dobra ludu. Lecz gdy uskutecznienie onych gorliwości y staraniom duchowieństwa iest poruczonym, powinien każdy duszstarownik przy rozpoczęciu tego zbawiennego dzieła następujące uwagi mieć przed oczyma i takowe ludowi wrażać. Że :

A) Głównym przedmiotem nauki w szkołach parafialnych będzie wpaianie zasad religii do pojęcia i potrzeby ludu tego zastosowane. Lud prosty na wsi żyjący w różnych okolicznościach i położeniach zostaje: iako poddany, iako członek familii, iako gospodarz ma każdy pośród ludu tego liczne obowiązki do wypełnienia. Nauka w szkołach parafialnych, nie wychodząc z obrębów iey zakreślonych, usposobi lud ten do poznania y pełnienia swych powinności, zapozna go z przeznaczeniem człowieka, utworzy mu pośród przykrości życia y w religii

prawdziwe źródło pociechy y zaspokoienia, zapobiegać będzie dzielnie ubolewania godnym skutkom niewiadomości, prostoty i łatwowierności. Że

B) Nauka w szkółkach parafialnych w oyczystey ludu prostego mowie ułatwi mu zrozumienie ś. nabożeństwa i tem samem pomnoży wpływ religii do serca człowieka. Że

C) Zaprowadzenie szkólek parafialnych żadną w tym kraju nie jest nowością. Istniały tu niegdyś w każdej parafii szkółki, w których młodzież wiejska, ucząc się czytać i pisać po rusku, razem w religii ćwiczyła się. Przodkowie terażniejszych parafian, nie będąc zamożniejsi, stawiali własnym nakładem szkółki, nie szczydzili składek, ofiar y funduszków na utrzymanie nauczycieli; widzić się daia ieszcze po wielu mieyscach szkółki albo ich ślady, y te są pomnikami gorliwości przodków naszych. Poupadały wprawdzie po naywiększey części zbawienne te urządzenia, lecz gorliwością parocha w pamięci pobożnych parafian wskrzeszone przy dobrej chęci na nowo powstawać będą. Że nastatek :

D) Przez pomnożenie szkólek parafialnych, w których diacy nauczycielami bydź maia, otrzymaia parochowie bardzo ważną i konieczną pomoc w odprawianiu nabożeństwa podług obrządku naszego. Aby zaś woli naywyższej w sposób nayprzyzwoitszy zadosyc się stało, następujące do całego duchowieństwa wydaiemy rozporządzenie :

1-o. Zaraz po odebraniu niniejszego uwiadomienia każdy dusz starownik w stosowney nauce, podług tego co wyżey jest nadmienionem, dominium y parafianom zamiar, potrzeby i pożytek szkólek parafialnych przedłoży, i tych do utworzenia funduszu na utrzymanie nauczyciela, lub do pomnożenia tego zachęcać będzie. Wystawi parafianom, że ofiarę, którą każdy gospodarz dwa lub trzy garcy zboża, lub inną iakową daninę w pieniądzech, chlebach, rocznie na utrzymania diaka razem i nauczyciela szkoły poświęcaiać czyni, nie iako ciężar, lecz iako niewygasłe dobrodzieystwa, które sobie samemu a własnym dzieciom świadczy, uważać powinien. Im hoyniejsze zaś będą ofiary gromad, tym rychley w nich zaprowadzenie szkółki nastąpi. Szczupłe nawet fundusze, do których gromady oświadczą się, nie będą bezskuteczne, ponieważ wysokie krajowe rządy resztę z funduszu szkolnego wyznaczyć naylaskawiey oświadczyły się.

2-o. Przypominamy dawniejszą naszą przestrogę, aby w zachęcaniu dominiów y gromad zachować powolność, roztropność y umiarowanie, które wszystkim postępkom dusz starownika towarzyszyć powinny. Tam, gdzie oczywisty upor z strony parafian lub dominiów

zachodzi, natarczywość parocha jątrzyła by umysły i stała by się niewczesną i zamiarowi szkodliwą gorliwością. W podobnym przypadku rzecz czasowi, lepszemu przeświadczeniu y dalszym usiłowaniam zostać należy.

3-o. Powinien każdy paroch żądane od miejscowego dziekana wykazy, tyżące się zdolności, obyczajów y dotychczasowego utrzymania diaków, uposażenia szkółek y innych przedmiotów podług załączonego formularza *) dokładnie y sumiennie podać, w ważniejszych zaś okolicznościach rady y informacyi od dziekana zasięgać. Załączamy w tym celu formularz wykazu, którego rubryki co do pojedynczych parafii przez każdego parocha mają być wypełnione, od Przewiel. zaś Imci XX. dziekanów w jedną całą dekanat obejmującą tabellę zebrane y naydaley do ostatniego marca 1816 r. do konsystorza odesłane.

4-o. Zostawiamy roztropności Przewiel. Imci XX. dziekanów użycie przyzwoitych środków w celu przyprowadzenia po skutku niniejszego rozporządzenia, spodziewamy się wszelako, że w przypadkach, gdzie by ten lub ów paroch mniej zdolnym y zręcznym w tak ważnym przedmiocie się okazał, Przewiel. Imci XX. dziekani własnym wpływem y współdziałaniem zastąpią. Naostatek

5-o. Zalecamy Przewiel. Imci XX. dziekanom, aby na samych przez parochów podanych doniesieniach nie przestawali, lecz tam, gdzie by wątpliwość lub niepewność zachodziła, sami o stanie rzeczy przekonać starali się, tudzież własną opinię a szczególniey względem zdolności diaków, y w relacyach wykaz całego dekanatu konkomitujących, wyznaczili. Uważać zaś należy, że diacy, skoro się w stanie uczenia dzieci czytać i pisać w języku ruskim y dobrych przytem obyczajów okażą, na nauczycieli do szkółek wiejskich kwalifikowanemi być mogą.

Przewielebni Imci XX. dziekani, Wielebni Imci XX. parochowie, którzy przy zaprowadzeniu szkółek parafialnych szczególnieyszą gorliwość y usiłowanie okażą, przy nastąpić mającey regulacyi szkółek tych na powiatowych dozorców szkolnych wysokim kraiowym rządowi proponowani będą i połączonych z tym urzędem zaszczytów i korzyści uczestnikami się staną. Niniejsze zarządzenie Przewielebni Imci XX. dziekani podręcznemu duchowieństwu ogłoszą y o nayrychleysze uskutecznienie zawartych w nim punktów starać się będą.

W Przemyśle dnia 29 grudnia 1815.

Michał, Biskup.
Mogilnicki.

*) Згаданого формуляра не повелось мені відшукати.

10. Куренда еп. Левицького з д. 24 липня 1816 про засноване Інституту дяко-вчителів у Перемишлі.

№ 113. W odezwie z dnia 29 grudnia 1815 do L. 9 oznajmi-
 liśmy duchowieństwu potrzebę, zamiar i sposób zaprowadzenia szkólek
 parafialnych. Obowiązek starania się troskliwie o wzrost tego zbawien-
 nego dzieła wypływa z istoty urzędu duszpasterza, ponieważ głów-
 nym przedmiotem nauki w szkołach parafialnych będzie wykład prawd
 religii. Wkłada tę powinność na nas Najjaśniejszy Monarcha, powie-
 rzając duchowieństwu dozór i prowadzenie institutów szkolnych. Na-
 ostatek wewnętrzne przekonanie o uszczęśliwiających skutkach pracy
 i usiłowania około wyprowadzania ludu prostego z grubey ciemnoty,
 zapobieżenia przywarom z nieświadomością połączonym, zaszczerpienia
 w umyśle ludu tego sentimentów religii y obyczajów powinno bydź
 usilną pobudką każdemu pełniącemu swoją powinność. W tym duchu
 zaczęło już działać duchowieństwo nasze. Nadesłane niektórych deka-
 natów wykazy tyczące się szkólek parafialnych, oświadczenia gmin
 w czasie kanonnej wizyty zawierają dowody usiłowań parochów i do-
 brych chęci ludu. Chociaż po wielu miejscach ze strony ludu gnuśność,
 wstręt nabycia nauki, zbytnie wyobrażenie mniemanych ciężarów, z inney
 zaś strony uprzedzenia, niewczesne obawy, niechęci temu zbawienne-
 mu dziełu na przeszkodzie stają, — wszelako i tam łagodne uwagi, do-
 świadczenia, cierpliwe w trudnościach przetrwanie duchem religii i gor-
 liwości kierowane, według nauki Pawła św. w II liście do Korynt. w roz-
 dziale 4 zawartey, staną się nad wszelkie zawady silnieyszemi i pożą-
 dany skutek przyniosą.

Uposażenie szkólek i zdolni nauczyciele, są to dwa
 główne warunki, od których zawisł skutek zabiegów duchowieństwa.
 Ofiary wspaniałomyślnych dziedziców, pobożnych parafian i dobrem
 szkół zaiętych parochów zaradziły w wielu miejscach pierwszey po-
 trzebie, i nadal zaradzenia nadzieię zostawiają. Drugi nie mniej ważny
 warunek przy zaprowadzeniu szkólek stanowi dostateczna liczba zdol-
 nych diaków, razem i nauczycieli.

Powszechne dają się słyścić utyskiwania duchowieństwa na nie-
 dostatek diaków. Nietylko po parafiach, ale po większey części niektó-
 rzych dekanatów poustawały przepisane nabożeństwa; lytye, iutrznie
 y inne obrządku naszego hymny czytana liturgia zastępuje. Każda
 część nabożeństwa porządkiem i wyraźnie spiewana przypomina ludowi
 pierwsze tajemnice wiary i główne nauki obyczajów. Tu należą oprócz
 epistolów i ewangelii, psalmy, stychyry, prokimeny, pryczastne i inne.
 Dla niedostatku diaków nie tylko te nabożeństwa ustały, ale zwy-

czayne przy sprawieniu SS. Sakramentów i innych obrządków ceremonie w ponurej cichości na samem odczytaniu przez kapłana kończyć się zwykły. Tym więc sposobem słabną w pamięci ludu wiernego obrzędy religii naszey, a naostatek zupełnie wygasnąć muszą. Smutne następstwa tego stanu rzeczy co raz bardziej widoczniejszemi się stają. Obojętnie lud względem przepisów religii, gdy należyte sprawowanie obrzędów nie przypomina mu ich ważności; pokazuje się bydź gnuśnym, niedbałym, mniej nawet głosowi pasterza powolnym, gdzie idzie o pomnożenie chwały Pana Boga, uświetnienie obrządku i o doczesną i wieczną szczęśliwość. Samo zaprowadzenie szkółek parafialnych iest tej prawdy niezaprzeczonem dowodem. Parafie, w których nabożeństwa dotąd w przypisanym ustawą porządku odprawowały się, gdzie ceremonie cerkwi św. przewoicie sprawowane, zbawienie dotąd czynią, wrażenia pierwsze były i celowały w ofiarach na pomnożenie funduszu nauczyciela. Przeciwnie zaś, parafie, gdzie dla braku diaków od lat kilku ustały zwykłe nabożeństwa, albo nic, albo nie znakomitą ilość ofiarowały. Duszpasterze są stróżami całości obrządków religii. Azaliż oni nie będą musieli oddać sprawy Naywyższemu sędziemu, że obrzędy te w ich rękę upadać i gasnąć zaczęły? Mała liczba gorliwych parochów usiłowała wprawdzie zapobiedz przybaczonym dopiero następnościom, kształcąc zdolne do usług individua. Starania ich atoli na całość żadnego wpływu mieć nie mogły, pospolicie bowiem formowani tym sposobem diacy do woyska oddani byli. Połączenie funkcji diaka ze stopniem nauczyciela nadarza w terażniejszych okolicznościach iedyny sposób zapobieżenia temu niedostatkowi. W charakterze nauczyciela ma każdy diak polepszoną substancję, stosownie zaś do polityczney ustawy szkolney (Politische Schulverfassung) wolny [iest] od służby woyskowej.

Dla otrzymania funkcji nauczyciela nie dosyć iest umieć czytać i pisać, potrzeba nad to do należytego pełnienia obowiązku nauczyciela bydź poprzedniczo usposobionym. Tym końcem powinien každy kandydat na nauczyciela dostateczną posiadać wiadomość przepisów w Instrukcyi dla nauczyciela zawartych, tyczących się przedmiotów nauki, sposobów postępowania z dziećmi, zachowania porządku i karności szkolney, oraz stosunków, w których nauczyciel z rodzicami, miejscową zwierzchnością i parochem zostawać powinien. Gdzie tych własności nauczyciel nie ma, paroch i nauczyciela sposobić i miejsce iego w szkole zastępywać obowiązany iest. Ustawa szkolna, zawierająca Instrukcyę dla parochów, wspomnianą dopiero powinność zatwierdza, zwierzchność przeto szkolna na ściśle iey wykonanie nastawiać będzie.

Znayduią się po wielu miejscach diacy, którzy pod ręką przezornego parocha będą w stanie pełnić obowiązki nauczyciela, i takowi podług ustawy szkolney po wysłuchaniu kursu metodyki na nauczycieli kwalifikowani zostaną. Skoro ze strony c. k. cyrkularnych urzędów zabezpieczenie ofiarowanych funduszów nastąpi, wydane będzie co do kwalifikowania diaków, słuchania kursu, odprawienia examinu, oddzielne obwieszczenie. Tym jednak sposobem nie zaradzi się ieszcze na przyszłość niedostatkowi diaków i nauczycieli, co więcey, po zeyściu ich dla braku zdolnych individuów urządzone nawet szkoły usta- wać będą musiały.

Przekonanie o rzeczywistości przytoczonych uwag dzieli z nami bez wątpienia każdy z duchowieństwa dobrze myślący, któren ma na sercu pomnożenie chwały Pana Boga, świętość obrządku i zbawienie powierzoney mu trzody. Pragnąc usilnie zaradzić w nayskuteczniejszy sposób niedostatkowi diaków i nauczycieli, opatrzyć kapłanów w zdolne pomocniki do odprawienia nabożeństwa, i wzniecić ostygłe tu i owdzie między ludem poważanie obrządku, postanowiliśmy przy katedrze naszej założyć instytut, w którym by uprzymiotowane należy- cie individua na diaków y nauczycieli sposobić się mogły. Sprzyja za- miarowi temu ustawa polityczna dla szkół wydana, podług której spo- sobiący się do stanu nauczycielskiego od służby woyskowej wolnymi uznani. Szczupła pensya nauczyciela, po wielu miejscach ledwie 100 zł. przenosząca, nie ma powabu dla młodzieńców, którzy mają środki słu- chania dalszey nauki i w innych stanach lepsze dla siebie upatruią ko- rzyści. Kandydaci na nauczycieli i diaków będą przeto synowie włosć- cian, diaków i kapłanów nawet, nie mających środków na dalszą ich edukacyę. Bezpłatne utrzymanie w tym instytucie poda ubogim indi- viduom powyższych własności na diaków, oraz i nauczycieli. Regent czyli diak katedralny uczyć będzie ustawu i spiewania, do czego co- dziennie nabożeństwo w katedrze naylepszą podaie sposobność. Oprócz ćwiczeń tych słuchać będą uczniowie instytutu kursu metodyki do ich poięcia i potrzeby szkół parafialnych zastosowanego. Zamiarem naszym iest, aby co rok, dopóki potrzebna liczba diaków i nauczycieli usposo- bioną nie będzie, 10 przynajmiej kandydatów z instytutu tego wychod-zić, a tyle innych przyjętych bydź mogło. W przeciągu lat 10 otrzy- mały by dycezye 100 zdolnych diaków i nauczycieli; tych zaś powin- nością będzie dwoch lub trzech chłopców w każdej parafii uczyć usta- wu i spiewania, przez co za lat kilka liczba diaków znacznie pomno- żyć się musi.

Trwałość rzezonego instytutu połączona iest z nieuchronnymi i znakomitymi wydatkami; obmyślone i temu celowi poświęcone przez

nas zasiłki na utrzymanie 10 kandydatów, pomnożenie funduszu diaka katedralnego, na kupienie potrzebnych ksiąg nie będą dostatecznymi; postanowiliśmy więc wezwać duchowieństwo do działania z nami.

Przewielebni JX. dziekani, Wielebni JX. parochowie, JX. administratorowie i kooperatorowie!

Pomimo szczyplych dochodów waszych udowodniliście po tyle razy dobrowolnemi ofiary przychylność ku Nayiaśniejszemu Monarsze i niezachwianą gorliwość o dobro powszechne. Pokazaliście, że wychowanie nakładem rządu w seminarium odebrane odpowiada oczekiwaniom o was powziętym, że słowy i przykładem iesteście nauczycielami ludu. Przekonał się rząd o gorliwości waszey. Nayiaśniejszy Monarcha obrócił ku wam troskliwość oycowską, i naylaskawszy wyrok w tym roku zapadły był wasz polepszył. Na łonie pokoju ustały ofiary, iakie woyna koniecznie czyniła. Mądre i oycowskie panowanie najlepszego Monarchy rokuie nam ze wszech miar pomyślną przyszłość. Ogłoszenie woli Nayiaśniejszego Monarchy, tyżące się zaprowadzenia szkólek parafialnych, podaie duchowieństwu nową sposobność [podniesienia naszego] obrządku. Sposobnością tą iest założenie instytutu w celu ukształcenia diaków i nauczycieli.

Wysokie e k. krajowe rządy mocą uchwały z dnia 8 grudnia r. p. № 31365 wezwały konsystorz do otworzenia zdania, ażaliby kandydaci nauczycieli nakładem parochów kształceni bydź nie mogli. Wydatek łożony w tym celu przez każdego parocha, którego parafia diaka i nauczyciela potrzebuie, byłby niezaprzeczonem dla duchowieństwa ciężarem, lubo z drugiey strony każdy czuł o całość obrządku pragnąc musi, aby niedostatkowi diaków i nauczycieli podług możności zapobiedz. Poiedyncze usiłowania, chociaż by nacyzynnieysze, ofiary nayznakomitsze nie sprowadzą pożądanego skutku. Dla dobra całej dyecezyi całe duchowieństwo łącznie działać powinno.

Wzywamy przeto dusz starowników do poświęcenia cząstki dochodów na założenie instytutu nauczycieli. Nie chcemy wkładać ciężarów możność dźwigania ich przewyższających, dzieło iednak od nas przedsięwzięte nie przyjdzie do skutku, ieżeli prócz zasiłków z innych źródeł na rzecz instytutu nauczycieli wpływających, minimum przez każdego kooperatora w iednym roku wniesione 1 rzł., przez każdego zaś administratora i parocha 2 rzł. nie wyniesie. Hoynieysze wsparcie iako też zasiłki w zbożu, które by poblizsze dekanaty instytutowi poświęcić chciały, zależyć będą od wspaniałomyślności duchowieństwa. Wpływająca co rok ilość wystarczyć ma na utrzymanie 10 individuów, między którymi synowie kapłańscy pierwsze będą mieli miejsce.

Ugruntowanie tak ważnego i potrzebnego instytutu diaków i nauczycieli nie tylko w oczach rządu i współczesnych dobrze myślących stanie się duchowieństwa zaletą, ale nadto pod tą zaszczytną potomością pamięć, że duchowieństwu diecezji Przemyskiej winien istnienie instytut, całości i uświetnienia obrządku, tudzież wzrostowi szkół parafialnych poświęcony.

Po zap[ewnie]niu funduszu plan administracyi instytutu szczególnym będzie przedmiotem naradzeń synodu diecezjalnego w roku tym zgromadzić się mającego, tak iak i na przyszłość Przewielebni Imci dziekani, Wielebni I. XX. parochowie na tym zgromadzeniu zdanie swe . . . . . względem poprawy i wzrostu instytutu otwierać będą. Zarząd funduszu oddany będzie wydziałowi z członka kapituły iednego blisko Przemyśla mieszkającego, dziekana i z dwóch parochów złożonemu. Wydział ten czuwać ma we względzie edukacyinym i ekonomicznym, aby zamiarowi założycieli w sposób naydogodniejszy zadosyć się stało. Ogłoszone co rok w diecezji doniesienie [ma] duchowieństwo o stanie instytutu zapewnić.

W Przemyśle dnia 24 lipca 1816.

Michał, Biskup.

11. Куренда еп. Левицького з д. 28 лютого 1817 р. з заявою цїсарського признаня руському духовенству за певну працю над просьвітою.

№ 794. W doniesieniu o kanonnej wizycie z dnia 1 sierpnia r. p. № 148 przedłożyliśmy Najiaśnieyszemu Monarsze chwalebne zasługi duchowieństwa dyecezji Przemyskiej. Zaleconym od nas dusz starownikom, którzy dobrowolnemi ofiary na [uposażenie pułku ułanów i funduszu inwalidów, na pomnożenie funduszu kapituły i uposażenie szkół parafialnych, przyłożeniem się do założenia instytutu dla nauczycieli przy katedrze, budowli cerkiewnych i mieszkalnych, i staraunnością o utrzymanie tychże budowli w dobrym stanie, wsparciem ubogich i chorych parafian, czynnem współdziałaniem przy rozszerzeniu [szczepienia] ospy i zaprowadzeniu szkół parafialnych i nauczaniem w nich młodzieży, tudzież ścisłem i wzorowem wykonaniem ustaw cerkiewnych i naywyższych zarządzeń gorliwość w pełnieniu obowiązków powołania, patryotyczne przywiązanie i wierność ku Najiaśnieyszemu Monarsze i rządowi w sposób celujący udowodnili, raczył Najiaśniejszy Monarcha ręcznym listem pod dniem 6 września r. p. do nas wydanym naywyższe swe zadowolenie naylaskawiey oświadczyć.

Wyrok ten naywyższy Nayiaśnieyszego Monarchy duchowieństwu oznajmując, nie wątpimy, że chlubny ze wszech miar dla duchowieństwa zaszczyt tego wyroku stanie się dla wszystkich, którzy nań zasłużyli, naysilniejszą pobudką do podwojenia dotychczasowej w dobrem gorliwości. Spodziewamy się oraz, że i drudzy, których zasługi dotąd zasługom pierwszych nie wyrównywały, poglądając na skutek chwalebnych usiłowań, takowe naśladować, wszyscy zaś razem niewygasłą wdzięcznością ku Nayiaśnieyszemu Monarsze przeięci na dalsze naywyższe łaski i względy zasługiwać będą.

Przemyśl dnia 28 lutego 1817.

Michał, Biskup.

12. Куренда з д. 1 цвѣтня 1817 р. про видаванє похвальних декретів руським сьвященикам заслуженим на полі нар. про-свѣти.

№ 760. C. kr. krajowe rządu pod dniem 14 stycznia r. b. 1.60146 oznajmiły wyrok nadworney kancelaryi z dnia 6 grudnia r. p., mocą którego Nayiaśnieysz Monarcha nayłaskawiey rozkazać raczył, aby dusz starownikom, których gorliwość w katechizowaniu i nauczaniu młodzieży na pochwały zasłuży, właściwe dekreta pochwalne, zadowolenie naywyższe zawierające, wydawane były, aby konsystorz na takowych parochów przy propozycyjach na parafie szczególnieysz wzgląd miał. Przewielebni Imci X. dziekani ninieyszą naywyższą uchwałę duchowieństwu ogłoszą i tych parochów swych dekanatów, którzy katechizowaniem i nauczaniem młodzieży na szczególną zasługuią zaletę, nieczekając terminu odesłania tabeli roczney w oddzielnych doniesieniach konsystorzowi wymienili.

W Przemyślu dnia 1 kwietnia 1817.

Fedynkiewicz. Mogilnicki.

13. Оповідненє консисторії з 26 червня 1817, яким поручає ся парохам примірник шкільного закона.

№ 153. Exemplanz ieden prawideł szkolnych w oyczystey mowie drukowanych WW. Imci XX. parochom i kooperatorom z tem obwieszczeniem doręcza się, że

a) ustawy te w każdej szkole parafialney lub domu mieysce tey zastępującym w załączonym formacie na ścianie przybitemi, przez nauczyciela, iako też uczniów odczytywanemi być mają. Że

b) te same prawidła in 8° drukowane każdy uczeń między innymi książkami szkolnemi mieć i takowych uczyć się powinien.

Potrzebney dla każdej szkoły ilości exemplarzy w kancelaryi konsystorskiej dostać można.

Exemplarz in 8° kosztuje . . . . . 6 kr.

Plakat na lepszym papierze . . . . . 10 kr.

Dan w Przemyśle dnia 26 czerwca 1817.

T. Fedynkiewicz, vicar. gr. Mogilnicki.

14. Оповіщенє консисторії з 5 грудня 1817 про цісарську постанову що до шкільних помічників і їх платні.

№ 64. Najiasniejszy Monarcha raczył pozwolić, aby w każdej szkole główney niemieckiej po dwóch, a w główney wzorowej szkole niemieckiej sześciu pomocników nauczycielskich z rocznym wsparciem (adjutum) 120 zł. reńsk. wynoszącym, z tem obowiązkiem ustanowiono, aby na każde zawołanie do objęcia mieysca nauczyciela w szkołach parafialnych z roczną pensją 250 zł. reńsk. natychmiast gotowemi byli. Nowy ten dowód pieczołowitości Najiasniejszego Pana o wzrost szkół gminnych wysokie c. k. kraiove rządu wyrokiem z dnia 10 listopada r. b. do l. 59505 konsystorzowi z tym dodatkiem oznaymiły, że kompetenci o takowe mieysca prośby swoje do dyrekeji owej szkoły główney, w której sobie umieszczenia życzą, do ostatniego grudnia r. b. podawać ma[ia].

Niniejsze naywyższe postanowienie Przew. Imci XX. dziekani we względnych dekanatach ogłaszają, i individua, które normalne szkoły z dobrym postępkiem ukończyły, tudzież ięzyka ruskiego wiadomość posiadają, do podawania prośb o wzmiankowane mieysca do dyrekeji szkoły główney lwowskiej nie tylko w tym, lecz i w każdym roku na przyszłość wezwą i zachęcą.

W Przemyśle 5 grudnia 1817.

15. Куренда з д. 26 грудня 1817 в справі числа і потреб сільських шкіл.

№ 101. Najiasniejszy Monarcha wyrokiem z dnia 26 lipca przez wysokie c. k. kraiove rządu konsystorzowi pod 14 listopada r. b. do l. 52304 obwieszczonym naylaskawiej rozkazać raczył, aby do rozszerzenia nauki ludu w Galicyi przez pomnożenie i udoskonalenie szkół narodowych wszelkiej staranności przykładano, aby żadney sposobności kształcenia zdolnych nauczycieli nie opuszczano, aby naostatek ducho-

wieństwo do należytego i zamiarowi odpowiadającego współdziałania wezwanem zostało.

Dobroczynnym i oycowskim zamiarom Nayaśniejszego Monarchy starała się do tychczas odpowiadać znakomita część dusz pasterzy diecezji naszej. Podług doniesień urzędowych w 227 parafiach nauka szkolna w mniejszej lub większej liczbie młodzieży zaprowadzona. Po wielu miejscach jedynie staraniem czynnych i gorliwych dziekanów i parochów szkoły pobudowane, w innych oddzielne mieszkania zamiarowi temu przeznaczone, w innych nakoniec miejscach parochowie młodzież w własnych domach uczą. Prace te i usiłowania duchowieństwa uwieńczone zostały powtórneńm zadowoleniem Nayaśniejszego Monarchy naylaskawiey oświadczonem. Wysokie kraiove rządy uchwałą z dnia 5 września r. b. do l. 42317 zasłużonym o szkoły parochom dekreta pochwalne wydać i czyny ich przez pisma publiczne ogłosić zarządziły. Zaszczyt ten dla duchowieństwa i obrządku naszego, widoczne postępy młodzieży wieyskiej w nauce i obyczaiach są dotychczasowe owoce pracy gorliwych dusz pasterzy. W miarę szerzenia się nauki w szkołach parafialnych znikać będzie bydłęca lub wieyska niewiadomość, upodlająca go skłonność do pijaństwa, próżniactwa, kradzieży, zmniejszą się występki i zbrodnie, — a natomiast lud ten wzrastać będzie w pobożności, obyczaiach i pracowitości. Pośród tylu pomyslnych widoków naiemnik tylko ale nie prawy pasterz przy zaprowadzeniu szkół obojętnym pozostać może.

Trudności, iakich tu i owdzie doświadczają dusz pasterze, niepowinny żadnego zrażać od dokonania szczęśliwie zaczętego dzieła. Wszakże wiadomo powszechnie, że szkoły parafialne szczególnym są przedmiotem troskliwości Nayaśniejszego Monarchy. Wysokie kraiove rządy zaradzają niedostatkowi budowli szkolnych. Uposażenia szkolne po wielu miejscach zabezpieczone. Pensya dla nauczycieli w ilości 250 zł. reńsk. uchwałą wysokich kraiowych rządów z dnia 10 listopada r. b. do l. 59505 systemizowana. Uwolnienie diaków płatnemi i aktualnemi nauczycielami będących od służby woyskowej wyrokiem wysokich c. k. kraiowych rządów z dnia 10 września r. b. do l. 40783 zapewnionem zostało. Nayważniejsze więc trudności za czasem przy współdziałaniu duchowieństwa ustana. Nadto powinien każdy dusz pasterz pamiętać, że stan i powołanie kapłana nie iest stanem wygody i odpoczynku, ale stanem i powołaniem trudów i pracy. Poświęcając czas i fatygi nauczaniu młodzieży, naśladaie przykład Zbawiciela, któren dzieci w obliczu apostołów i ludu za naymilszy przedmiot swey winnicy ogłosił. Każdy dusz pasterz iest robotnikiem w tey winnicy. Jemu przeto gospodarz oney podług zasługi nadgodę wymierzy.

Wzywając duchowieństwo do uskutecznienia wyżej przytoczonej woli Nayaśniejszego Monarchy, zalecamy:

1-mo. Pełnienie przepisów politycznej ustawy szkolnej co do porządku, karności, metody i manipulacji szkolnej. W tym celu Przew. Imci XX. dziekani i vicedziekani podręcznym parochom potrzebnej informacyi w czasie examinów kwartalnych, wizyt dekanalnych i w innych szczególnych zdarzeniach udzielać będą.

2-do. Usposabianie ile możności diaków i pomocników, aby w czasie oznaczonego uchwałą konsystorską z dnia 12 września r. b. do l. 243 examinu na nauczycieli kwalifikowani być mogli.

3-tio. Zaprowadzenie powszechnie używanego po wielu miejscach pomyślnie sposobu, aby pod dozorem parocha lub nauczyciela dzieci jedne od drugich uczyły się. Tym końcem parochowie czynione doświadczenia nawzajem sobie udzielać mają.

4-to. Ułatwienie i rozszerzenie między dziećmi poznania liter i składni, używaniem mniejszych i większych tablic urzędowi dziekańskiem z oddzielnym objaśnieniem nadesłanych. Nie wszystkie dzieci mogą mieć zaraz bukwary; inne dane sobie książki psując, ochotę do nauki tracą. Używanie wzmiankowanych tablic niedogodnościom tym zaradzi a nawet dzieciom, które dla ważnych przyczyn regularnie do szkoły chodzić nie mogą, początki czytania ułatwi.

5-to. Staranność, aby się dzieci starsze w czytaniu usposobione ze wszystkich przepisanych książek szkolnych, podług prawideł politycznej ustawy szkolnej uczyły i examen odprawiały.

6-to. Przy zaprowadzeniu używania tablic i książek szkolnych wszelkiego przymusu i narzutów chronić się i jedynie przez roztropne i stosowne zachęcenia rodziców do dobrowolnego nabycia dla ich dzieci książek nakłaniać należy. Każdy ze strony parocha przymus lub narzut odstręczałby lud prosty od szkoły. Takowy zaś postępek ściągnąłby na niego pewną i ścisłą odpowiedzialność.

7-o. Spiewanie młodzieży w chórze w czasie nabożeństwa w dnie niedzielne i uroczyste jest istotnym warunkiem nauki szkolnej. Treść bowiem nabożeństwa naszego nayskuteczniejszym jest sposobem wpoienia dzieciom sentymentów religijnych. Doświadczenie pokazało skuteczność środka tego do zachęcenia młodzieży do nauki szkolnej i zniewolenia rodziców do pilnego iey wysyłania do szkoły.

Naostatek pamiętać należy wszystkim dusz starownikom, że głównem i ostatniem zamiarem nauki szkolnej są dobre obyczaje ludu na prawdziwey pobożności polegające. Ku tym więc zbawiennym celom wszystkie trudy i usiłowania dusz pasterzy, nauczycieli i pomocników zmierzać powinny.

Odezwe niniejszą Przew. Imci XX. dziekani duchowieństwu ogłoszą i zachowanie iey przepisów z mocy urzędu swego ściśle dopilnują.
W Przemyślu dnia 26 grudnia 1817.

T. Fedynkiewicz, VG. i offl. — Mogilnicki.

16. Розпорядженє гал. губернії з 7 марта 1818 про увільненє дяко-вчителів від військової служби.

№ 7207. Eine an sämtliche Kreisämter unter 7 März Z. 7207 ergangene Gubernial Verordnung.

Man ist mit dem k. k. . . . Milit. Commando übereingekommen, dass die getroffene [und dem] Kreisamt unter 10-ten 7-ber 1816 Z. 40783 bekannt gemachte Verfügung, kraft welcher jene Organisten, welche nicht allein mit einem Gehalte angestellt, sondern nebstbey zugleich wirklich ausübende Schullehrer sind, vom Militärstande zeitlich befreit wurden, auch auf die im gr. k. Rit. vorfindigen Kirchensänger, insoweit sie wirklich angestellte Lehrer sind, auszudehnen sey, wornach also jeder gr. kath. Kirchensänger, welcher wirklich angestellter Lehrer ist, zu behandeln kömmt.

Was aber die übrigen Kirchensänger betrifft, so besteht ohnehin die höchste Vorschrift vom 30 Jänner 1807, dass selbe nur aus jener Klasse Menschen zu wählen seyen, die vermög des Conscriptions-Systems von dem Militär-Stande ausgenommen oder dazu vermög ihrer körperlichen Beschaffenheit nicht geeignet sind. — Lemberg ut supra.

17. Куренда з 8 червня 1818 з завідомленєм про цісарську постанову що до науки руського язика в сільських школах.

№ 291. Względem szkół narodowych i nauki w języku ruskim raczył Najjaśniejszy Monarcha naylaskawiey postanowić co następuje :

1. Nauka religii powinna bydz we wszystkich szkołach galicyjskich i bukowinjskich młodzieży obr. gr. katol. przez kapłanów tego obrzadku w języku ruskim dawana.

2. W szkołach, do których młodzież obydwóch obrzadków chodzi, cała nauka (wyiawszy naukę religii, która podług poprzedniego prawidła dzieciom obrz. gr. kat. w ruskim języku dawana bydz powinna) dzieie się w polskim języku. Przyczem iednak podług możności starać się należy, aby się dzieci gr. kat. obrzadku po rusku czytać i pisac uczyły.

3. W szkołach, do których dzieci gr. kat. obrządku chodzą, cała nauka w ruskim języku dawana bydź ma, tak iednak, aby dzieci i po polsku czytać i pisać uczyły się.

4. W miejscach, gdzie się mieszane szkoły znajduią, wolno iest gminom gr. katol. obrządku zupełnie ruskie szkoły dla swych dzieci budować i utrzymywać.

5. Dozor szkół całkiem łacińskiego, tak iak dozor szkół całkiem gr. katol. obrządku powiatowi szkół dozorczy względnych obrządków wykonywuią. W mieszanych szkołach dozor dziekanowi czyli powiatowemu dozorczy tego obrządku wruczony bydź ma, do którego obrządku większa liczba dzieci szkolnych należy. Stosunek przyłączenia tego ma bydź przez polityczną instancję rozpoznany i dla uniknienia wszelkich kolizyi raz na raz postanowiono: który dziekan powiatowy dozór ten prowadzić będzie. W szkołach mieszanych szczególny nadzór względem nauczania dzieci religii dziekanowi właściwego obrządku przynależy.

6. Ruskie szkoły zaprowadzone w miejscach, gdzie się iuż wspólna szkoła znajduie, stają się ciężarem gmin i nie mogą spodziewać się wsparcia. Całkiem ruskie szkoły, same w miejscu iakowem będące, powinny bydź we względzie obowiązku przykładania się do budowli i uzupełnienia dotacyi z funduszu szkolnego zupełnie tak, jak i szkoły obrządku łacińskiego uważane.

Naylaskawsze to postanowienie wysokie kraiove rządu, stosownie do uchwały naywyższej naukowej komissyi nadworney z dnia 25 kwietnia r. b. konsystorzowi pod 22 maia r. b. do l. 24852 oznaymując, pod iednym cyrkulowym urzędem zalecono iest:

We wszystkich miejscach, gdzie iuż szkoły existuią i gdzie oprócz parocha łacińskiego także dusz starownik ob. gr. kat. znajduie się, liczbę dzieci szkolnych obydwóch obrządków wspólnie z oboma parochami dociec, aby urzędy kraiove oznaczyć mogły, któremu konsystorzowi szkoła tego lub owego obrządku podlegać ma.

Uchwałę tę duchowieństwu oznaymując, nakazuiemy, aby każdy dusz starownik pod ścisłą odpowiedzialnością dzieci szkolne swojego obrządku podług obwieszczonego przepisu z dnia 26 maia 1815 do l. 905 co rok obliczył i protokół szkołosposobnych dzieci w porządku utrzymywał.

O czem Przew. Imci XX. powiatowi szkół dozorczy duchowieństwo uwiadomią i nad skutecznieniem niniejszych postanowień czuwać będą.

W Przemyślu dnia 8 czerwca 1818.

Th. Fedynkiewicz, admstr. — Mogilnicki.

18. Завідомлене консисторії з д. 15 марта 1821 в справі видання книги „**Чинъ Оутрени и Вечерни**“.

№ 42. Zaradzając niedostatkowi książek choralnych, w zamiarze oraz, aby młodzież szkolna czytać umiejąca w cerkwi i po domach podług ustaw obrządku naszego modliła się: Czyн Uтreny i We czerny oddzielnie wydrukować rozkazaliśmy.

Książka ta będzie do książ choralnych cerkiewnych policzona. W tym celu stanowimy co następuje:

1-o. W każdej parafialnej 4 exemplarze, to jest dwa na jednym a dwa na drugim kryłosie, w każdej zaś filialnej jeżeli nie dwa, przynajmniej jeden exemplarz znajdować się mają.

2-o. Książki te będą do inwentarza cerkiewnego wpisane i wpis takowy w czasie wizyty dekanalnej przedłożony.

3-o. Potrzebna do każdej parafii ilość exemplarzy ma być z [skar-bony lub] innego potocznego funduszu zapłacona i należytość do JX. dziekana niezwłocznie odesłana.

4-o. Exemplarz jeden kosztuje 15 kr. w. w. lub 6 kr. w k. m.

5-o. W pomienionym celu dosyłać się JX. dziekanowi 40 exemplarzy.

6-o. Większą ilość exemplarzy dla szkolnej młodzieży potrzebnych każdy powiatowy dozorca z kancelaryi konsystorskiej sposobem z tą względem Буквара pod 16 czerwca 1820 № 94 obwieszczonym [otrzyma].

W Przemyśle dnia 15 marca 1821.

T. Fedynkiewicz, W. G. off. — Mogilnicki.

19. Куренда з 30 липня 1821 з повідомленем про зменшене шкільної фреквенції та з візванем до успішнійшої праці.

№ 89. Z porównania wykazu o stanie szkół parafialnych z wykazem roku 1819 przekonał się wysoki rząd krajowy o zmieszaiącey się co raz liczby młodzieży do szkoły chodzącey, wyrokiem przeto z dnia 3 czerwca r. b. do l. 26601 zalecił wysoki rząd krajowy konsystorzowi ściśle i niezwłoczne użycie skutecznych środków w celu zaradzenia tey wadzie. Stosownie więc do pomienionego wysokiego zarządzenia nakazuiemy Przew. Imci XX. powiatowym szkół dozorcóm, aby o tey najwyższej uchwale podręczne duchowieństwo i nauczycieli uwiadomili i gdzie w rzeczy samey chodzenie do szkoły zaniedbane, a wzywianie w tey mierze pomocy zwierzchności miejscowych bezskuteczne było, imienne wykazy dzieci do szkoły zdolnych, lecz bez ważnych przyczyn szkołę opuszczaiących, od parochów odebrali. Po odebraniu takowych

wykazów Przew. Imci XX. powiatowi szkół dozorca, odwołując się do przytoczonego zarządzenia gubernialnego do cyrkulowych urzędów względem każdej szkoły z osobną relacją uczynią y o skuteczne zarządzenie zaniechanemu odwiedzaniu szkoły wstawiać się będą.

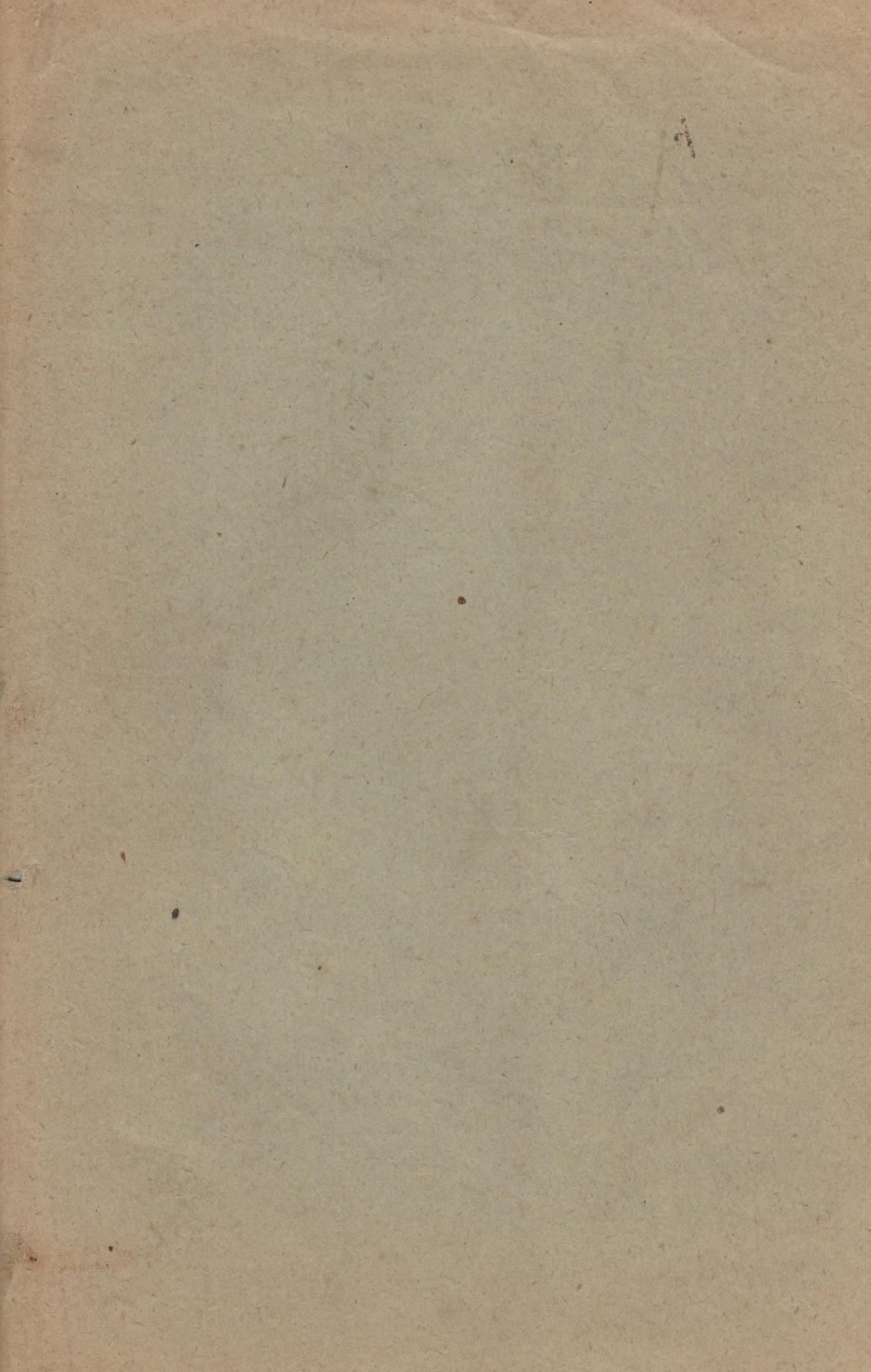
Gdyby doniesienia takowe żadnego skutku nie miały, z przypadku na przypadek, nie czekając rocznych tabel konsystorzowi donosić i zupełnie podług wydanych z tąd pod dniem 1 czerwca 1821 № 76 i 15 czerwca 1820 № 92 informacji postępować należy.

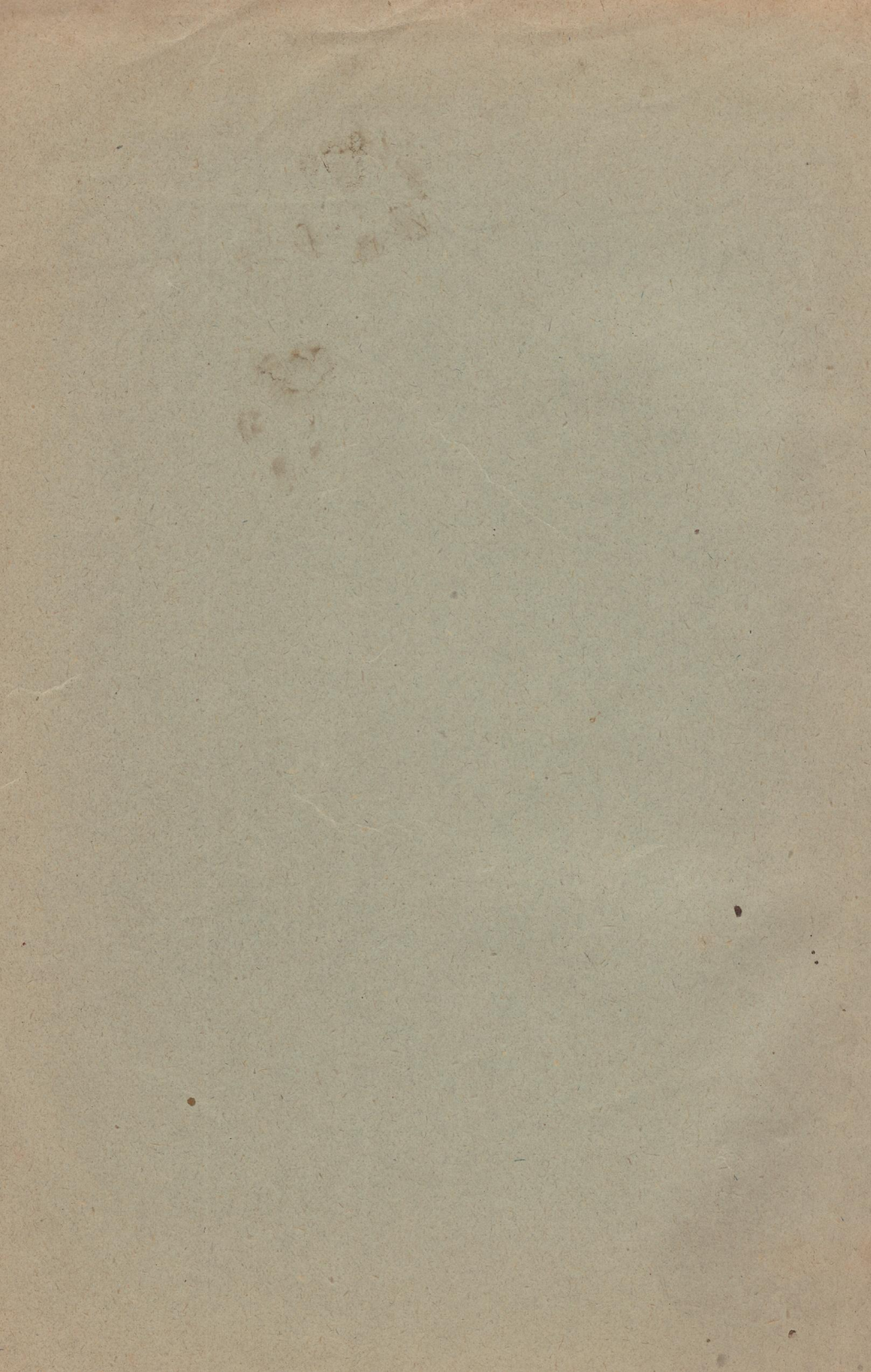
W Przemyśle dnia 30 lipca 1821.

Fedyńkiewicz, wikary gener. — Mogilnicki.

10
СВЦ 1017

СВЦ 1017

PK